

Kafkasya

Kültürel Dergi

EDİTÖR
BİYAT

SANAT

FOLKLOR

TARİH

COĞRAFYA

AKTÜALİTE

YIL : 3

SAYI : 11 CİLT : 3

Haziran - Tem. - Ağustos 1966

İ Ç İ N D E K İ L E R

KUZEY KAFKASYADAKİ SON GELİŞMELER ÜZERİNE	
Kuzey Kafkasa İslamiyetin giriş ve sonuçları	
Gürcistan Tarihi	
Abhazya'nın Çok Eski Tarih ve Kültürü	
Bugünkü Kuzey Kafkasyalı Şair ve Yazarlar	
Şair Jane Kırmızı	
Goşnağu Semegu	
Kafkasyanın Şifa Kaynakları	
Eski Adige Tarihi Özeti	
Gürcü Müziği Üzerine Notlar	
Kuzey Kafkas Ata Sözlere	
Çerkeslerin Temel Tarihte Roller ve Amazonlar	
Utangaç ümitler (Hikâye)	
Azarbaycan (Şiir)	
Kafkasyalılar Hakkında	
Şafağın ilk Müjdecisi (Hikâye)	
Aktüalite	

KAFKASYA

Dr. Vasfi GÜSAR

A. Özkan MELAŞVİLİ

B. BATIRHAN

★

★

★

K. İ. NATHO

Dr. Vasfi GÜSAR

A. Özkan MELAŞVİLİ

K. A.

Dr. Vasfi GÜSAR

K. TAVADZE

S. Bek KARAYZILI

B. BATIRHAN

K. İ. NATHO

KAFKASYA

KÜLTÜREL DERGİ
3 AYDA BİR ÇIKAR

KUZEY KAFKASYA KÜLTÜR DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR

YIL : 3

SAYI : 11 CİLT : 3

Haziran - Tem. - Ağustos 1966

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü
İZZET AYDEMİR

Teknik İşler :
BAYRAM HERGÜNER

Yönetim Merkezi :
Bahçelievler, Emek Mahallesi,
75. ci Sokak No.: 61, D:5
Ankara

★

Dizildiği ve basıldığı yer :
BAŞNUR MATBAASI

★

ABONE TARİFESİ :

Yıllık Abonesi : 12 T.L.
Yabancı Memleketler : 24 T.L.

★

Gönderilen yazılar ve resimler
basılsın veya basılmasın iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılardan
gerekli düzeltmeleri yapmaya
yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumluluk
çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak
gösterilmek şartıyla başka yerde
yayınlanabilir.

KUZEY KAFKASYADAKİ SON GELİŞMELER ÜZERİNE

Sovyet Rusyada ikinci dünya savaşının sona ermesinden ve bilhassa Stalin'in ölümünden bu yana birçok alanlarda gözle görülür değişiklikler olduğunu bundan önceki yazılarımızda belirtmiştik. Bununla ilgili olarak kişilere küçük miktarda da olsa mülkiyet hakkı tanınmış, devlet idaresinde reformlara girilmiş, gerek Rusyadan turist olarak çıkışta, gerekse yabancıların yine aynı amaçla Rusya'ya girişlerinde kolaylıklar sağlanmıştır. Bütün bunlar şüphesiz ki bizim anladığımız şekildeki hür yaşayışın ta kendisi değildir, fakat buna rağmen çeşitli nedenlerle Rus yöneticilerin almak zorunluğunu duydukları tedbirlerdir. Bizim üzerinde duracağımız konu ise Kuzey Kafkasyadaki gelişmelerdir. Edinilen bilgilere göre Kuzey Kafkasyalı yöneticiler kendi bağımsızlık ve kültürlerini yaşatma ve geliştirme yolunda bazı adımlar atmak istemektedirler. Bunların en önemlileri arasında ise Kabartay-Balkar cumhuriyetinde (1) görülmektedir. Bu cumhuriyetteki Yöneticiler cumhuriyetin başkenti Nalçıktaki Çerkes dil ve edebiyatı enstitüsünün çalışmalarının hızlandırılması orta ve yüksek öğrenimin (2) cumhuriyetin kendi öz dilinde yapılması amacıyla gerekli bilim kitaplarının hazırlanmasının gerekliliğini ve bu işin ele alındığını ileri sürmüşlerdir. En önemli olay da yine Kabartay-Balkar cumhuriyeti yöneticilerinin Kuzey Kafkasyada aynı dili konuşan, fakat politik sebeplerle birbirinden ayrı tutulan toplumları bir cumhuriyette

KABARTAY - BALKAR Cumhuriyetinin başkenti NALÇIK'tan bir görünüş.

toplamak isteme çabalarıdır. Bununla ilgili olarak Adige muhtar bölgesi, Kara-ça-Çerkes muhtar bölgesi ve Kabartay-Balkar muhtar cumhuriyetinin aynı dili konuşan halkı bir cumhuriyet adı altında birleştirilecek ve bu cumhuriyet halkı en az sovyet Rusyadaki diğer cumhuriyetlerin sahip oldukları haklara sahip olacaklardır.

Olayların nasıl gelişeceğini bilmiyoruz. Fakat yukarıda belirtilen hususların

yerine getirilmesi herşeyden çok bizleri sevindirecektir. Kuzey Kafkasyadaki soydaşlarımıza çalışmalarında başarılar dileriz.

- (1) Kabartay-Balkar cumhuriyeti için bk: Dergi, Münih 962 No. 30, sayfa 87
- (2) K. KAFKASYA'da 10 yıllık ilk ve orta öğretimin 4 yılı Ana Lisan ile yapılmaktadır.

KAFKASYA

KUZAY KAFKASYAYA İSLÂMİYETİN GİRİŞİ VE SONUÇLARI

I

Dr. Vasfi GÜSAR

Çerkesler; Kafkasyada tarihçe belli olan binlerce senelik varlıklarında hiç bir zaman dinsiz, dini inançsız yaşamamışlar çağların gelişine göre kendileri için tapanak seçmişlerdir. İlk dini inanç çokça insanların tabiat ile münasebete girdikleri zaman duyduğu zaaf, korku yüzünden takındıkları uysallık ve uygulamaktır. Bu bakımdan Çerkesler de eski çağların TABİAT İNANCI'na (Druidisme) yönelmişler ve bu inanç içinde uzun süre yaşamışlardır. Her görülen, her duyulan olayın yada yaratığın bir yaratıcısı, tanrısı, kurucusu, koruyucusu olduğu inancında idiler ve sıralarlarıdır :

ŞİBLE — YALE (yıldırım Tanrısı), SEUSERES (fırtına tanrısı), ZAVETHA ZAVGUÇTHA (harp tanrısı), TLEPS (demirciler tanrısı) MEZİTHA (orman tanrısı), VEZERMES (güzellik Tanrıçası), AKHİN (Hayvanları koruyan tanrı), PSEGUAŞTHA (Yağmur tanrısı), YEMİTTA (tarım tanrısı), TZERGUTHA (kazâ ve belâdan koruyan tanrı), HADEGUAŞ (bahçeleri koruyan tanrı), MARİSSA (arı ve bal tanrısı), HAPEGUAŞ (deniz tanrıçası), HAKUTAŞ (çift koşu öküzleri koruyan tanrı), THAKOFESER (evleri yangından koruyan tanrı) gibi Tanrıları ve bunların üstünde TANRILAR TANRISI olarak TEŞUB mâbuda tapanlar ve her hareketlerinde, işlerinde yerine göre bunlardan yardım beklerlerdi.

Kafkas ülkesi; Avrupanın İsviçresi gibi Doğunun İsviçresidir. Hattâ dünya cennetidir. Son Alman dergileri bile «KAUKASUS, PARADİES DER SOWYETS -Sovyetler cenneti Kafkasya (1)» demiyormu? Tabiatın verdiği, bağışladığı uçsuz, bucaksız bir çok güzelliklerinden faydalanan, güzel her şeyi göğsünde barındırıp ondan ilhâm ve kuvvet alan bir milletin; bunların yaratıcısını düşünmemesi, tapmaması imkânsızdır.

Kuzey Kafkasyadaki Çerkesler (KERKET, SERSET, KAS, SİND, MEOT, KIRKAS) Mezopotamyadaki ve Anadoludaki (HİTTİT)'lerle beraber TEŞUB (2) ve İSTAR TAYI mabud = Tâbu tanrılarıdır. Bilhassa TEŞUB müşterek tanrıları idi. Kuzey Kafkasyada kazı yapan (Rus eski eserler komisyonu) tarafından Çerkesyada TEŞUB heykelinin bulunması ortak Tâbu inancını aydınlatır TEŞUB TANRI heykellerde uzun elbiseli, ucu kalkık çizme, başta külah, belde kemere bağlı kama şekilleri onların bugün çerkeslerin kullandıkları edat kıyafetlerinin aynı olması ve sair hususlar (23) da iştirak bulunması dikkati çekmektedir.

Çerkesler; her güzel şeyi yaratan tanrıya taptıkları gibi sık ormanlar içindeki göklere ser çekmiş, hayatı uzun yıllar geçirmiş meşe ve dişbudak ağaçlarına Tanrının bir sembolü, amblemi olarak ta tapanlar ve buna KUEDŞ adını verirler. Tanrı KUEDŞ'in TGALEK dedikleri ve her ailenin, soyu ayrı, ayrı seçtikleri ve köylerinin yanındaki ormanda ya da evlerini bahçesinde beğendikleri küçük çapta Tanrıları (Tâbu) vardı. Bunlara kalpaklarını çıkararak ve kurban keserek saygı gösterirlerdi. TGALEK mâbuddan istedikleri yardımı görmezler ya da aksi olursa «İSTEĞİMİZİ YAPMADIN» diye ağacın dalını, budağını kesip yakarlar, yerine başka bir ağacı seçerek Tapanak yaparlar (4).. Bu ibâdet eski zamanda insanların tabiata tapma anlayışına uygun ve her iptidi kavimler gibi Çerkeslerin eski çağ hayatı yaşadıklarını da göstermektedir.

BİZANSLA TEMAS

Çerkes (Kerket)lerin Yunanlılarla teması İSA'nın doğuşundan (milad) önce 7-8 inci yüzyıllara varır. Fakat BİZANS ortodoks hristiyanları ile yanaşıkları miladdan sonra altıncı yüzyıla (507 yılına) rastlar. Bu yakınlık daha ziyade Çerkeslerin JÜSTİN dedikleri JÜSTİNYEN zamanında (527-565) yıllarında hızını almış, Karadeniz kıyılarında PİTZUNDA da ilk büyük ortodoks kilisesi Bizanslılar tarafından kurulmuş, Bizans'tan (İstanbuldan) papaslar getirilmiş, Çerkesler arasında propaganda ile telkin, iknâ ve irşad yoluyla hristiyanlığın yayılmasına çalışılmış, daha sonra da papas yetiştirmek için Bizansa öğrenciler gönderilmiş ve temaslar fazlalaştırılmıştı. Çerkesler Papasalara Şögen derler. Bugün de Çerkesler arasında bu adı taşıyan aileler vardır.—

Karadeniz yolu ile Çerkesyaya giren ve yayılan Hristiyanlık için Kilise ve Manastır gibi ibâdet yerleri inşa edilmiş olduğu gibi aynı yoldan Gürcistan ve Ermenistana da Hristiyanlık girmiştir. Gürcistan'dan Asetin ((Oset), Çeçen ve Lezgiler arasına yayılan misyonerler; oralarda da hristiyanlığı yaymışlar, Oset ve Çeçenya da kiliseler kurmuşlardır. Bütün yerlerde Rumcadan (Hellen) yerli dilere dini kitaplar tercüme edilmiş ve yayınlanmıştır. Son zamanlara kadar bu kitaplara bazı Çerkes evlerinde de raslandığı söylenir. Lezgilerin buldukları yerlerde Kilise izleri görülemezdir.

Kuzey Kafkasyaya Musevilik (Yahudilik) Sekizinci asırda Bizanstan çıkarılan Yahudiler ve aralarında bulunan Musevi din âlimi İSHAK SANGARİ'nin telkinleriyle girmiştir. Ve Musevi dininin KARAYİM mezhebidedir. Khazar Hükümdar ailesi bu mezhebe girince Khazerlerin çoğu Musevi dinine girmişlerdi.

Bizanstan gönderilen Ruhaniler yalnız Rum Ortodoksu değildiler. İçlerinde Latin kiliselerinin gönderildikleri Misyonerler de vardı. 14. üncü asırda (1333 yılı) Katolik hristiyan mezhebine girmeleri için Çerkesler arasında ppropaganda yapılmış ise de ancak Karadeniz kıyılarında ve UBİKH çerkesleri arasında yer bulabilmiştir.

ARAP ORDULARININ KAFKASYAYA SALDIRIŞI

Yedinci asırda (643 yılı) İran seferinde başarı bulamıyan Halife ÖMER'in Arap ordusu Başkumandanı SURAKA BİN AMR; Kafkasya istilâsına gönderilmiş, kumandanlardan REBİA BİN ABDULLAH ile ABDURRAHMAN BİN REBİA ilk önce yarısı Bizanslıların, diğer yarısı İranlıların elinde bulunan Ermenistana sevk edilmiş, oraları istilâ eden Arap ordusu Gürcistan (Georgiya) a yürütmüştü. Bir kısım gürcüler DARYAL geçidi yolu ile Kuzey Kafkasa ve ülkelerindeki sarp dağlara çekilmişlerdi. SURAKA Asetin (Oset)'lere karşıda kumandanlarından HAZİFETÜL YEMANİ'yi göndermişti. Arap ordusu Köyleri yakıyor, halkı sürüyordu. SURAKA; Kuzey Kafkas sınırında şiddetli mukavemetler görmüş ve çetin savaşlar başlamıştı.

Don ve Volga nehirleri çevreleri ile Kuzey Kafkasya, KHOZAR (Hazar) adı altında Komuk, Lezgi, Çeçen, Oset ve Çerkes'lerin katıldığı Beylikler, Hanlıklar, kıralıklar toplumunun Konfedere şeklinde birleştiği bir Hükümet idi. Cumhuriyet sistemi içinde, bazan da kiralıklardı. Khazar hükümetinde vicdan ve din hürriyeti olduğu için her kes inancında serbest idi. Druidizm (Tabiata tapanlar), Mezdeizm (Ateşe tapanlar) yanında hristiyanlar ve Museviler yan yana idi bu ülkede.

Arap-Khazar savaşları pek kanlı oluyor ve Arap ordusu ilerliyemiyordu. Bu ülkenin belli başlı şehri DERBEND (Kuzey Kafkasyada) için gerçek oup olmadığı

pek kestirilemeyen bir Hadisi şerifle Arap ordusunun mânevîyatının kuvvetlendirilmesine çalışılıyordu. Dağları aşamıyan ve mevcudu 4- 5 bini geçmiyen Arap ordusu sahil yönünden (Hazer denizi kıyısı) ilerlemeği düşünmüş ise de bunu başaramıyınca DERBEND hükümdarı ile Lezgi (Leje-Lekz) ve Oset (Alanlar) ile bir anlaşma yapıldı. Hazreti Ömerin onayladığı bu anlaşma SURAKA'nın ölümüne kadar devam etti ve Derebend'in zaptından vaz geçildi. Arap ordusu istilâ ettiği yerlerdeki idareyi eline almış, Vâlîlerle idare amir ve çoğu memurları kendi memleketlerinden getirmişlerdir.

Suraka Bin Amr'in vefatından sonra yerine geçen ABDURRAHMAN BİN REBİA, Anlaşmayı bozarak Kuzey Kafkasa tekrar saldırdı. Harekât alanı Hazer denizi kıyıları olmuş, DERBEND alınmış, Karşı tearruza geçen KHAZARLAR; DEREBENDİ tekrar almışlar, Araplar hezimete uğramışlardı (yıl 722)

EMEVİ Halifesi İkinci YEZİD; Khazarlara karşı koymak ve kuzeye yürümeğe üzere ABU UBAYDE BİN ELCERRAH'ı kumandan tayin etmiş, DERBEND alınmış, Kuzeye yürüten ordu Khazarlerin Volga nehri üzerindeki BAŞŞEHRİ (BLANCAR) şehri yağma edilmiş (735) yılı isede ordu daha ileri gidememiş, gerilemek zorunda kalmış, bu sırada yapılan savaşta ordunun 40,000 i bulan toplumunun çoğunu ve Başkumandanları ABDURRAHMAN BİN REBA'yı şehid verdikten sonra oraları terk etmiştir. Halife, Şehid olan Abdurrahmanın yerine kardeşi SELMAN BİN REBİA'yı göndermiş ise de bir sonuca bağlayamamış ve Kuzey Kafkas yedi yıl tearruzdan uzak ve rahat yaşamış, fakat Derbend hâlâ Arapların elinde kalmıştı.

Abbasi Halife - Hükümdarı HARUNNERREŞİD DERBEND'e gelmiş isede Khazerler tekrar savaşa başlayarak ordularını Araplara karşı göndermişler ve binlerce telefât verdirmişlerdir.

737 — 738 yıllarında Araplar; ABKHAZYA yada akınlar yapmışlar, İslâmiyeti yaymaya çalışmışlar, SOKHUM şehrini yakıp yıkmışlar, Fakat Abkhaz çerkesleri karşı gelerek bir daha dönmek üzere Arapları yurdlarından çıkarmışlardır. Bundan faydalanan Bizanslılar tekrar ABKHAZYA'ya girerek idareyi ellerine almışlardır.

Khazar — Arap mücadelesi, Halife HARUNNERREŞİD ve MEMUN zamanında sonunu bulmuş, Arap orduları Kuzey Kafkasta (801) de tamamiyle uzaklaşmışlardır. Arapların Kafkasyaya varışları olan yedinci asırda KHAZAR devleti Federal bir devlet idi. Ansiklopedi «Kuzey Kafkası içine alan Khazar devletinin kurulması bir kaç asır için Ortaasya'dan gelen insan akınının önünü almış ve ÇERKESLERİN İNKİŞAFINA müsbet bir tesir yapmış, Çerkesler Hazar'ların yardımı ile MÜSTAKİL BİR DEVLET kurmağa muvaffak oldukları ve aralarında sîhriyet ve sıkı bir dostluk bulunduğu anlaşılmıştır (5)» der.

«Kuzey Kafkasta (Dağıstan bölgesi) çekilen Araplar Güney Kafkasyada bir süre daha kalmıştır Ermeni Kıralları ikinci AŞUT (915 - 928) Bizanslıların silâh yardımı sayesinde muzaffer olmağa ve İberya (Gürcistan) ve Abaza (Çerkes) kiralalarının yardımı ile Araplardan kurtulmağa muvaffak olmuştu (6)» «Hazarlar da on birinci asrın ilk yarısında sahnedeki çekilmişlerdir (7).»

Araplar Güney Kafkasyada Haçlılar devrine kadar (1100) kalmışlar ve bu tarihlerde Kafkasyayı tamamiyle bırakıp Güney, yurdlarına dönmüşlerdir. Haçlıların gelişi ile Hıristiyan dinine girmiş Gürcülerin pek azı (Acaralılar, Lazlar) müsüman dininde kalmışlardır.

Müslüman Arapların Kafkasyadan çekilmelerinden sonra İslâm olan ve az sayıda bulunan Kafkasyalılar; İslâmiyetin üstünlüğünü, yüksekliğini belirterek hemşerilerinin de bu yeni dine girmeleri tavsiyesinde bulunmuşlar, propaganda yaparak faaliyete geçmişlerdir. On altıncı yüzyılda (1535) Osmanlı Padişahı Üçüncü MURAD devrinde aslan Çerkes ve Khuştoka ailesinden bulunan Özdemir Osman paşayı Kuzey Kafkasa göndermişlerdir. Dağıstanda bulunan İranlılar püskürtülmüş, Derbend alınmıştı. Osman paşa Kuzey Kafkaslı bir kız ile evlenmek suretiyle onlarla bir de sihtiyet tesis etmiştir. Bu suretle İslâmiyeti yaymağa kısmen muvaffa kolmuştu.

On yedinci yüzyıllarda Abkhazya çerkeslerinin bir kısmı Kırım Tatarlarının teşviki ile İslâmiyeti benimsemişler, kabul etmişler, yalnız SAMURZAKAN bölgesi Hıristiyan kalmıştır. Bugün Kafkasyada Abkhaz çerkeslerinin çoğu Hıristiyan, azlığı İslâmdır. Kubanda hüküm süren Kırım Tatarlarının İslâm dinini yaymak için yaptıkları baskı, zulumdan başka «ÇERKESLERE SENEDE ÜÇYÜZ KIZ VE ERKEK ÇOCUĞU ESİR VE KÖLE OLARAK GÖNDERMEK GİBİ İNSANİYETE SİĞMAYAN BİR HAREKETİ HOŞ GÖRMÜŞLERDİR (8).»

İslam ansiklopedisi Lezgiler için :

«ESASEN DAĞISTAN AHALİSİ OSMANLILAR ZAMANINDA HIÇ BİR VAKIT MÜSLÜMAN SAYILMAMIŞLARDIR (9)» der. Bu bakımdan, Dağıstanın tamamıyla İslâm oluşunu on altıncı ve onyedinci yüzyıllara bağlamak yerindedir.

Yine On yedinci yüzyılda (1659) Çerkesyayı ziyaret eden Evliya Çelebi Çerkeslerin ağaçlara taptığını görmüş ve eserinde bundan uzun uzadıya bahsetmiştir. Yine «on yedinci asırda Osmanlı Padişahı İKİNCİ SELİM devrinde (1569) İslâmiyetin ÇERKESYADA kuvvet kullanılarak yayılmasını emretmiştir» (10).

«On sekizinci asırda Osmanlı Hükümetinin isteği üzerine 1717 de ve daha sonra Kırım Hanı DEVLET GİRAY ve HAS GİRAY devirlerinde silahla ve zor kullanılarak İslâmiyetin yayılmasına başlanmış ve bu esnada bir çok Hıristiyan din adamları ve papasları İDAM edilmiş, MUKADDES KİTAPLAR YAKILMIŞ, asaları parçalanmıştı» (11)

Tarihçi Cevdet paşa tarihçesinde Çerkeslerden bahsederken «Bu akvâmın yakın vakitlere dek din ve devlet ne olduğunu bilmezlerdi. Ferah Ali paşa Çerkesistan valisi nasbolunmakla (1781) ondan sonra dini İslâm oralarda gereği gibi müntezir olmuştur» (12) Ferah Ali paşa aslan Gürcüdür.

«On sekizinci asırda Çerkes Hükümdarı (Pşisi) ADİL HATUĞZOKA, Kadı İSHAK ABUK'un tavsiyesi üzerine Çerkesleri ikna, ve telkin ile İslâmiyete davet etmiş, İslâmiyetin üstünlüğünü (ülviyetini) belirtmiş, çoğunluk İslâm olmuş ve şer'i hükümlerin tatbikine başlanmış bir çok mescid ve medreseler vucuda getirilmiştir» (13).

On dokuzuncu yüzyılda İMAM ŞAMİL İslâmiyeti yaymak ve Ruslara karşı birleşik cephe halinde savaşa katılmak amacıyla 1842 yılında HACI MUHAMMEDİ'nâib (vekil) olarak Çerkesyaya göndermişti. Hacı Muhammed, Rus tehlikesinden kurtulmak için tek çarenin İslâmiyeti kabul olduğunu ve kabul ettikleri takdirde Şamilin onlara yardım edebileceğini bildirmiş, mescidler kurmuş, fakat iki sene sonra vefat etmişti. 1844 te yerine gönderilen HACI SÜLEYMAN İslâmiyeti en çok kabul etmiş durumda olan Abzekhler arasında yer almış, Fakat Şapsığlardan gördüğü mukavemet üzerine oralara gidememişti. 1846 yılında Naib olarak gönderilen ve Çerkes olan (14) Muhammed Emin, İslâmiyetin yayımı için çok çalışmış, fakat (şövenlik derecesinde) aşırı teassubu olduğu için halk arasında

teassür ve infial uyandırmıştı. «1847 yılında PŞAHA nehri kenarında topladığı halka islâmiyeti kabul etmelerini ve islâmiyetin bütün ferdleri eşit tanıdığını, bir müslümanın kardeşi diğer, bir müslümana tehakküm edemeyeceğini belirtmiş, imtiyazlı VERK ve Tlekveleşlerin ellerindeki fazla hakkın geri alınarak diğer insanlar sırasına - girmelerinin gerekli bulunduğunu ve her kesin hürriyetine sahip olduğunu açıklamış, ve ancak bu suretle düşman Ruslara karşı gelinebileceğini ilave etmiştir. Üzülen asillerin itiraziyle karşılaşmış, başgösteren silahlı mücadelelerde bir kısım asil öldürülmüş, bir kısmı Ruslara iltica etmiş, ve bunların malları halka dağıtılmıştır. Bunun üzerine bir kısım halk meşcedlere saldırmış, yakmış ve yerlerine haçlar yerleştirilmişti. (15).»

Nâib Muhammed Emin'e en çok yardımda bulunanlar Abzekhler, en çok mukavemet gösterenler Şapsüğ ve Ubikhler olmuştur. 25. Nisan. 1849 da 20,000 kadar Abzekh'in ve 1.000 kadar tarafdarı Şapsüğün teşkil ettiği ordu ile mevcudu 6,000 i bulunan Hıristiyan olan Şapsüğ (16) ile savaşmışlar, başlangıçta yenilgeye uğrayan Nâib, ertesi gün yapılan savaşta her iki tarafın 500 maktul vermesi sonunda Nâib zaferi kazanmıştı. ABİN SAVAŞI denen bu savaştan sonra Nâibi NATKHUAÇ'ler üzerine yürümüş, fakat güzel karşılanmış ve İslâmiyeti kansasız kabul etmişlerdi.

İMAM ŞAMİL'in 6. Eylül. 1859 da Ruslara teslim olması üzerine Nâib MUHAMMED EMİN 2. Aralık. 1859 da Rus Kumandanlığına başvurarak savaşa son verdiğini bildirmiş, Halka da mukavemetin faydasızlığından bahsederek onların da savaşı bırakmalarını tavsiye etmiş ve kendisi Türkiye'ye (İstanbul) dönmüştür. Nâib bir aralık Kuban da Müridlik tarikatı için propaganda yapmak istemiş ise de Çerkesler oralı olmamışlardır. Müridlik tarikatı on dokuzuncu yüzyılda Araplar tarafından İRAK'tan Dağıstana sokulmuş nistik bir dini mezhep idi. Lezgi ve bir az da Çeçenler arasında yer bulan bu tarikat İMAM ŞAMİL'in idaresi ile bir hayli ilerlemiş ve Rus Tehlikesi karşısında ideolojik bir mukavemet savaşını sağlamıştı.

(Devamı Var)

- (1) BÜNTE İLLUSTRETE. München-Frankfurt. NO 46. 10 Nov. 1965 ve NO 47, 17. Nov. 1965. s 60-67
- (2) Teşub - Thaşub. Adigece uzun gömlek giyen anlamıdır. Dr. M. A¹¹ Pçihaluk, İkazulmüverrihin, Şam. 1939. s. 48.
- (3) Dr. Vasfi Güsar. Din ve itikad. Kafkas dergisi. No 4. 1953. S 4.
- (4) İslâm ansiklopedisi. Abaza bahsi. S. 49-50
- (5) Aynı eser, Çerkeler bahsi, İstanbul. 1945. cilt 3. S 379 - 380
- (6) Aynı eser. Armenia bahsi. İstanbul. 1946. Cüz 32. S 320.
- (7) Hüseyin Namık Orkun. Türk tarihi, İstanbul. 1946. Cilt 2. S 151.
- (8) İsmail Berkuk. Tarihte Kafkasya. İstanbul. 1958. S 319.
- (9) İslâm ansiklopedisi. Cilt 3 Cüz 26. S 455.
- (10) Şora Nogumuka. Kadim Adige tarihi, tercüme. Dr. Şevket Habjoka arapça Amman. 1953. S 126.
- (11) Aynı eser. S 44.
- (12) Cevdet paşa. Kırım ve Kafkas tarihçesi. İstanbul. 1891. S 49.
- (13) Şora Nogumuka. Kadim Adige tarihi, Arapça tercüme, Dr. Şevket Habjoka. Amman (Ürdün). 1053. S 166.
- (14) İsmail Berkuk. Tarihte Kafkasya. İstanbul. 1958. S 320.
- (15) Dr. Şevket Habjoka. Abatire ve Abtal fi Tarihulkokaz. Kafkas tarihinde Şefler ve Kahramanlar, Kudus. 1962. S 173.
- (16) Aynı eser S 161.

GÜRCÜSTAN TARİHİ

Derleyen: A. Özkan MELAŞVİLİ

Çok eski zamanlarda Gürcü kabileleri Kafkasya'da ve Önasya'da yaygın olarak yaşıyorlardı, (1)

M. Ö. XII. yüzyılda çok sayıda Gürcü (İber) kabilelerinden üç hükümet kurulmuştur:

1 — Kolhit Krallığı; Bugünkü batı Gürcüstanda,

2 — Diwayuki Krallığı; Doğu Gürcüstan'ın bir kısmı, Erzurum, Bayburt, Gümüşhane ve Trabzonda,

3 — Muski Kırallığı; Frikya bölgesinde teşekkül etmiş bulunuyordu.

M. Ö. VI yüzyılda Kimerler Anadoluyu istila ettikten sonra Muski Kırallığı düştü; halk doğu Gürcüstan'a çekildi. Kolhit ve Diwayuki krallıkları da zarar gördüler ve düştüler.

M. Ö. IV. yüzyılda Gürcü kabilelerinde yeni bir formasyon oldu. Eski Diwayuki krallığı yerinde İberya kırallığı doğdu. Batı Gürcüstanda, yine eski yerinde Kolhit krallığı yeniden kuruldu.

Bu iki krallık, M. S. I-VII. yüzyıllar boyunca Bizans ile İran arasında entrika ve mücadele problemi halinde idi.

M. S. VII. yüzyılda Araplar İberya'yı işgal ettiler. Tiflis ve civarına hakim oldular. Arap işgali sırasında İberya parçalanarak üçe bölündü.

VIII-X. yüzyıllarda Gürcü krallıkları yeniden birleşmeğe başladılar. XI. yüzyılda İberya kırallıkları ile Kolhit kırallığının bir kırallık halinde birleşmesi tamlandı.

XI. yüzyıl sonu ile XII. yüzyıl başlarında Davit Ağmaşenebeli Gürcüstan'ı Arap ve selçuklulardan temizliyerek kırallığı kuvvetlendirdi. Böylece Gürcüstan politik ve kültürel yönden hızla gelişmeye koyuldu. Edebiyat zenginleşmeğe başladı; sanat ve ilim kurumları açıldı. Memleketin her köşesine sokulmuş devlet teşkilâtı ve milli savunma için daimi bir ordu kuruldu. Gürcüstan bu çağda dünyanın en önemli hükümetlerinden biri sayılıyordu. Kral Giyorgi ve kızı Kraliçe Tamara zamanında Gürcüstanın nüfusu 6-7 milyon, Gürcü idaresi altındaki ülkelerle beraber 12 milyonu buluyordu. O çağın İngiltere ve Fransasına oranla iki misli idi.

Moğolların saldırısına kadar, Önasya'da Gürcüstanı yenecek bir kuvvet yoktu. XIII. yüzyılın başında Moğollar Gürcüstanı zaptettiler. İşgal bir buçuk yüzyıl sürdü.

XIV-XV. yüzyıllarda Gürcüstan Moğol idaresinden sıyrılarak bağımsızlığına kavuşmuş kalkınmaya başlamıştı. Fakat bu kez de XV. inci yüzyılda komşuları hükümranlık mücadelesi başladı. Çıkan savaşlara zaman zaman Gürcüstan da sürükleniyordu. Böylece Gürcüstan, bazan İranlılara zaman zaman Osmanlılar tarafından büyük zararlara uğruyordu.

Gürcü Kraliçesi TAMARA (Tamar Dedopalı). XII yüz yıl. Şair Şota Rustaveli «Kaplan postu giyinmiş Kahramanlar» adlı şiir kitabını takdim ediyor

XVI-XVII. yüzyılda Osmanlılar Güney Gürcistan'ın Lâzistan, Mesheti (Artvin Samzthe, Cavaheti, Acara) bölgelerini zaptettiler. XIX. yüzyılda Lâzistan hariç diğer bölgeler yeniden Gürcistan'a geçmişdir.

İranlılar ise doğu Gürcistanı uzun süre zaptedemediler. Fakat Şah Abbas'ın İşgali sırasında halkın büyük bir kısmı İran'a göçe mecbur edildi.

Bunlardan ötürü Gürcistan XVI-XVIII. yüzyıllarda çok zayıfladı. Nüfusu bir milyona düştü. Fakat XVIII. yüzyılda yeniden kuvvetlenmeye başladı. Çünkü bu çağda İranda anarşi hüküm sürüyordu. Lâkin anarşi sona erer ermez, İranlılar doğudan Osmanlılar da Batıdan saldırılara başladılar. Bu müslüman deryası ve basıncı ortasında Gürcüstan, denize düşen yılanı sarılır kabilinden Rusya ile anlaşmaya vararak himayesine girmeye mecbur kaldı, Fakat Ruslar ilk fırsatta anlaşmayı bozdular. 1795 te İran Şahı Ağa Mehmet Han Gürcüstan'a saldırdığı zaman Ruslar en küçük bir yardım bile yapmadılar. 1801 de de harap olmuş Gürcüstanı askerle işgal ve ilhak ettiler.

XIX. yüzyıl boyunca hüküm süren Ruslar, bu süre içinde idare sisteminde, okullarda, Gürcü dilini kaldırmaya ve halkı Ruslaştırmağa başladılar. Kırallığı kaldırarak bağımsızlıklarını ellerinden aldılar. Gürcüler hristiyan Ruslardan yardım beklerken, onlar müslümanlardan ziyade kötülük yaptılar.

Gürcüler XIX. yüzyılda, bağımsızlık için mücadele açtılar, mütaaddit isyanılar çıkardılar fakat bir sonuç alamadılar.

1917 Rus ihtilâlinde Gürcüstan bağımsızlığını ilân etti. İhtilâl günlerin de Osmanlı hududundaki Rus ordusu dağıldı. 1918 de Gürcüstan, Azerbeycan, Ermenistan ve Küzey Kafkanistan müteşekkif Kafkasya Federatif Cumhuriyeti kuruldu. Osmanlılarla Trabzon müzakeresi başladı. Brest-Litovsk muhadesindeki yerler geri isteniyordu. Kafkas delegeleri adı geçen anlaşma Alman, Osmanlı ve Ruslar arasında imzalanmış olduğundan kabul etmediler. Bunun üzerine müzakere kesildi. Osmanlılar da kuvvet kullanarak Ahalstihe ve Ahalkalaki civarını İşgal ettiler. Kısa bir süre sonra Kafkas Cumhuriyeti dağıldı. Herbiri ayrı Cumhuriyet kurdu. Gürcüstan'da 26 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilân etti. 4 Haziran 1918 tarihinde Osmanlılarla Batumda yapılan anlaşmaya göre Gürcüstan'ın her türlü hakları ve bağımsızlığı tanındı.

Bu sırada Gürcüstanda Alman işgali, yerini İngilizlere bıraktı. Osmanlılar da Batum, Ahalstihe, Ahalkalaki, Ardahan, Artvin ve Karsı, ve terkettiler. Gürcüler işgal ettiler.

Rus devriminden birkaç yıl sonra, dâhi kumandan Mustafa Kemal Anadolu'yu istila eden düşmana karşı istiklâl savaşı açtı. Bu sırada Türkler le Ruslar arasında yakınlaşma başladı. Bu dostluk, 1920 nisanında Sovyetlerin Azerbeycan'ı işgal etmeleri ile kurbanını verdi. Aynı yıl içinde Ermenistan'ı işgal ettiler. Gürcüstan'a da girdiler, 1,5 aylık savaştan sonra galip çıktılar. Bu esnada Türk hükümeti Gürcüstan Cumhuriyetine Moskova müzakerelerine uygun olarak Artvin, Ardahan ve Batum'un tahliyesini isteyen bir nota verdi. Fakat anlaşma sonunda Arvin ve Ardahan Türkiye'ye Batum ise Gürcüstan'a bırakıldı. (1)

Gürcüstan tarihinin bu bölümünü Atatürk Nutkunda (2) şöyle anlatmaktadır: 1920 senesi temmuzunda, İngilizler tahliye edilince Gürcüler hemen eşgal ettiler. Bu keyfiyet Bres-Litovsk ve Trabzon muahedelerine muhalif olduğundan 25 temmuz 1920 de tarafımızdan protesto edilmiştir.

8 Şubat 1921 de Ankara'da itimatnamesini taktim eden Gürcü sefiriyle Türkiye-Gürcüstan muahedesi için müzakereler başlamıştı. Nihayet 23 Şubat 1921 de verdiğimiz kati bir ultimatom üzerine Ardahan, Artvin ve Batum'un tarafımızdan işgaline muvafakat ettiler. Batum'un işgali bu tarihten 15 gün sonra vaki olmuştur.

Bilâhare, Moskova muhadesi mucibince Batum tahliye ve fakat işgal eylemiş olduğumuz aksamı sairenin anavatana merbutiyeti teyit olundu. (2)

Nihayet Ruslar, anlaşmayı ikinci defa bozarak, Gürcüstan'ı bu kez kızılordu ile işgal ettiler. Gürcüstan Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Daha sonra Sovyetler birliğine bağlı Gürcüstan, Azarbeycan, Ermenistan dan müteşekkil Kafkasya federasyonu teşkil edildi. En sonunda 1936 yılında federasyon dağılarak her biri ayrı sovyet Cumhuriyeti halinde Sovyetler birliğine bağlandı.

Halen 4,5 milyon nüfuslu Gürcüstan Cumhuriyetinin ayrı parlamentosu, ayrı bayrağı olup, Sovyet Cumhuriyetleri arasında spor, kültür, ekonemik ve teknik alanda çok gelişmiş ve Asya'nın İsviçresi unvanını kazanmıştır.

- (1) Histoire de la George, A, Manyelişvili. Paris
(2) Nutuk, Atatürk Cilt II, S:88-89

**

ŞAIR ŞOTA RUSTAVELİ ANILDI

Kafkasyalı ünlü Gürcü şairi Şota Rustaveli için geçenlerde Gürcüstan'ın başkenti Tiflis'te bir anma töreni düzenlenmiştir.

Şair için düzenlenen bu programda Rustaveli'nin kişiliği belirtilmiş ve şiirlerinden örnekler okunmuştur. Ayrıca birçok Avrupa radyoları bu arada Fransız radyoları şairden bahseden yayınlar yapmışlardır.

Dergimiz gelecek sayımızda ünlü şairin kişiliği ve eserleri hakkında okuyucularımıza bilgi verecektir.

ABHAZYANIN ÇOK ESKİ TARİH VE KÜLTÜRÜ

Çeviren :
Bek Sultan Batırhan

Bundan milyonlarca yıl önce Kafkasya bölgesi hemen, hemen denizle kaplı ve tahminen küçük bir ada durumundaydı. Sonraları deniz çekilmiş ve küçük ada büyük bir berzah halinde uzanarak denizi ikiye ayırmış bugünkü Karadeniz ile Hazar Denizini meydana getirmişti.

Dünyanın üçüncü (Neozoik) devresinde (Bitki ve hayvanların oluşum devresi. B.B.) Güney Kafkasyada, özellikle Abhazya bölgesinde insanların meydana gelebilmesi için gayet elverişli iklim ortamı hasıl oldu.

İnsanlığın dördüncü devresinde (Antropozoik) (ilk insan soyunun meydana çıkması devri. B.B.) yaklaşık olarak bir milyon yıl önce burada en eski insanlar meydana geldi.

Arkeolojik eserler, ilkel toplumlara aittir ki bu da eski taş devrinin ilk yarısına -Daha önceki veya sonraki devre- aittir. Son paleolitik devre 800 bin yıl sürmüş ve bizim çağımızdan 40-50 bin yıl önce bitmiştir.

Abhazya bölgesinde insanlar belirmeğe başlarken Karadeniz sularının yüzeyi bugünküne nisbetle 60 metre daha yüksekti. Bundan dolayı da daha eski devrelere ait insan eserleri bugünkü deniz yüzeyinden 80-110 metre yüksek olan alanlardan (Beşinci.) yukarılarda bulunmuştur.

Abhazya bölgesindeki ilkel insanlar çoğunluğunca büyük hayvanları (Fil, gergedan, ayı, geyik, sığır ve at...) avlarlardı. İkel silâhlarla yapılan bu avlanma ortaklaşa (Kollektif) bir şekilde yapılırdı. Küçük hayvanların avlanmasında bu silâhlar işe yaramamakla beraber avlanma işi yine ortaklaşa yapılmıştı.

Ateşin elde edilmesi ise bildiğimiz klasik usulle yapılıyor Abazalar fındık dallarını birbirine sürterek ateşi elde ediyorlardı. Bu ilkel usul bir kültür kauntısı olarak muhafaza ediliyordu. Mesele: Hayvanlar arasında görülen salgın hastalıklarda — Hattâ 20. ci asır başlarında bile — Abhazlar bütün ateşleri söndürüyor, sonra kutsal ateşi yeniden elde ederek büyük ateş kümeleri meydana getiriyor, sonra da bütün evcil hayvanlarıyla birlikte kendileri de ateş aralarından geçiyorlardı. Ateşin yeniden meydana getirilmesi Abhazlar tarafından bir törenle ve sarkılar söyleyerek oluyor.

Abhazyada pekçok toplanma yerleri mevcuttu. S. N. Zamyatin'in (1934-1936) başkanlığı altında yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda bu bölgenin 23 yerinde «TOPLANTI YERLERİ»nin kalıntıları bulunmuştur. Ayrıca bu toplantı yerlerinin 3. cü yükseklik noktasında (35-40 m. deniz yüzeyinden yükseklikte) bulunduğu da bir kural olarak anlaşılıyor. Abhazyada en önemli toplantı yerlerinin isimleri şunlardır: Leçkoni köyü, Kelasuri (Sohum yakınlarında), Begoveşti ve Ganahlebe köylerinde, Açamçire (Açışvara) ile Gali dağlarındadır. Bunların dışında bu devreye ait abide eserler Kalgahvara, Lihna, Gudauta, Eşera, Makvi, İlori ve başka yerlerde de bulunmuştur.

Bildiği gibi Abhazya bölgesinde pekçok mağaralar da mevcuttur. Bunlardan pek çoğu ilkel insanların barınmaları için gayet elverişliydi. Fakat bu alanda pek

az araştırma yapılmıştır. Yalnız 1959 yılında Maçarea, Gumista ve Amtkem çaylarının ağızlarında yapılan araştırmalarda 20 ye yakın mağara incelenmiş, ancak bunlardan ikisinde ilkel insanların yaşadığı tesbit edilmiştir. Ancak diğer mağaralarda ilkel insan eserlerinin kalıntılarının bulunması mümkündür. Bu mağaralardan birisinin son toplum yerlerinden birisi olduğu anlaşılmıştır ki burası da Amtkel çayının sol kıyısında aynı adı taşıyan köy'ün 2 km. uzaklıkta, 15 metre yüksekliği, 19 metre genişliği, 18 metre derinliği olan dik dörtgen şeklindedir. Bu tip mağaralara Abhazyaya bölgesinde sık, sık rastlanır. Meselâ: Ahştır, (Azımsı ırmağı kıyısında), Kababişinski, Atsinski, partizanski, Kıva - Çara (200 m. uzunluğunda)...

Eski Paleolitik devre ait insan kalıntılarının araştırılmasında Kafkasyada ilk olarak Hapınıpşahba mağarası ortaya çıkarılmıştır. (1960-1961 yıllarında) Mağaranın duvar deliklerinin derinliklerinde çene kemikleri — Bütün ve parça halinde. — bulunmuştur. Ayrıca kafa taşı kemikleri, şakak ve köprücük kemikleri elde edilmiş ve bunların başka başka kişilere ait oldukları tesbit edilmiştir.

«EKZOGAMİN» (BAŞKA KABİLELERDEN KADIN ALMA B.B.) GELENEK VE GÖRENEKLERİ : Bu olay birçok milletlerde değişmez bir gelenek olarak devam ettiği gibi Abhazlarda da aynen süregelmiştir. G.F. Çursin bu konuda aynen şöyle yazmaktadır. Abhazlar evlenme hususunda «Egzogamin» geleneklerine şu ana kadar büyük bir ısrarla bağlı bulunmaktadırlar. Aynı aileye mensup olanlar — ayrı bölgelerde yaşasalar dahi. — birbirleriyle kesinlikle evlenemezler. Hattâ, en uzak bir akrabalık bağları dahi olsa buna uymak zorunluğundadırlar.»

Abhazyada Meozolitik (Taş devrinin ortaları B.B.) devre ait bazı buluşların belirli bölgeleri vardır. Bunlardan birisi yukarıda geçen Kıva-Çara mağarasıdır ki onun üst tabakası eski mezolitik (Geniş çapta bitki ve hayvanların türediği devir. B. B.) devrine rastlar.

Kıva - Çara'daki kazılar esnasında 200 parça mamul, 50 parça kemik, 300 adet çeşitli hayvan kemiği ele geçirilmiş veya teşhis edilmiştir. Abhazyada Neolitik (Yeni taş devri B.B.) devre ait bazı barınakalarda bulunmuştur ki bunlardan en fazla inceleneni Kustrik çayının ağzında Gudaut dağının kuzey dolaylarındaki Kustrik barınağıdır.

Mezolit-Neolitik devirde insanların soylarının özellikleri maddî delillere ve yaşayış şekillerine dayanarak çözümleniyordu. Maddî delilleri biz Abhazlarda akrabalıkları göz önünde bulundurarak etnoğrafik (Sosyal) kalıntılardan anlayabiliyoruz. Bu özellikler Abhazlarda tamamen aksetmiş durumdadır. Meselâ soyadlarının kuruluşlarındaki Anba, Nanba, Anua, Unanta vs... gibi. Bunlardan Anua soyu bazı Aphaz söylentilerine göre Abhazyada en eski soydur.

Abhaz ülkesinde eski bronz devre ait eserler medfenlerde (Eski milletlerin defin anıtları) bulunmuştur. Bunlardan ilki Sohum dolaylarında Azant köyü yakınlarındadır. Bunu takiben Eşer, Arandar, Oktar köylerinde ve daha sonraları da Pishu da Dou yar'ının yanında Kulperhva, Hobi ve başka yerlerde bulunmuştur.

Abhazyada en eski Dolmen (Medfen) I. no-lu Azant dolmenidir ve yüksekliği 2.6 m. dir. En uzun dolmen ise I. no-lu Eşer dolmenidir, uzunluğu da 3.64 m. dir. Abhazyadaki medfen-Dolmen'lerin yeni Devrin 2-3 bininci yüzyıllarının ortalarında yapıldığı tarihçi ve arkeoloğların fikir birliği ettikleri tarihlerdir. Bu devirlerden sonra artık defin teşhizatı yapılmamıştır. Fakat buna rağmen bu gelenekler (Eski

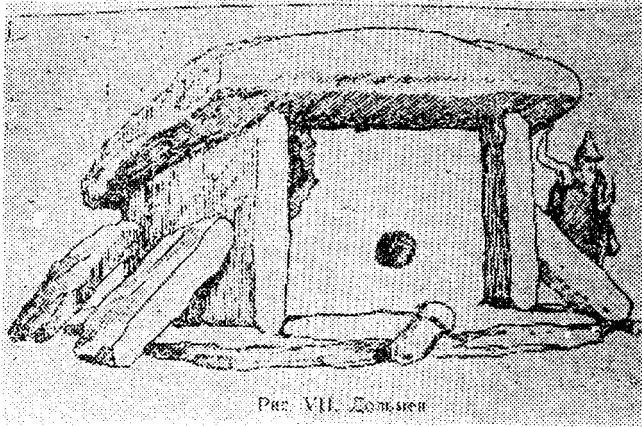

Рис. VII. Долмен

Dolmen: Mezar taşları, birbirini üzerinde.
Abazalara ait olup M.Ö. 3. üncü bin sonu, 2. nci bin yıl başlangıcında.

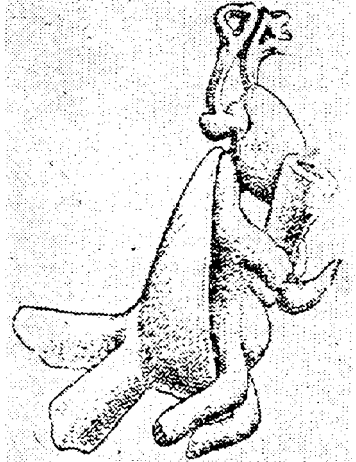

Рис. XI. Статуэтка «ан-Şарap için İnsan heykeli. (M.Ö.: I. İnci bin yıl, başı.)

Roma ve Yunan medeniyetine kadar olan Antik devirde) ölümler için uygulanagelmiştir.

Demir devrinde ise toplum içinde manevi ve uygar değerler taşıyan düşünceler gelişiyor, topluma has kahramanlık destanları ve masallar doğuyor. Bunların en önemlilerinden bir tanesi milli kahraman Abrskil'e ait olanıdır. (Abrskil Abhazların Prometesidir. B.B.) Abrskil'in kişiliğinde bir Abhaz, ana vatanın öz bir mücahididir. O, iyiliğin ve adaletin temsilcisidir. Prensiplerinden fedakârlık etmeyen, uzlaşmaz, ilahlarla mücadele eden bir kahramandır.

Abrskil, zalimlerin zulmüne, karşı koyan, onlarla anlaşmaya yanaşmayan, kuvvete boyun eğmeğen hattâ bu uğurda ilâhlarla bile bey ölçüşmeğe kalkan bir kahramandır. Bu yüzden fâhların gazabına uğramış, çok derin olan Çilousk mağarasında demirden bir direğe zincirlenmiştir. Efsaneye göre Abrskil yerinden sökmek düşüncesiyle demir direği hiddetle sallarken meçhul bir kuş hemen direğin tepesine konarmış. Buna içerleyen Abrskil'de elindeki çekici kuşa salları, kurnaz kuşun uçmasıyla da çekici demire çarparak onu büsbütün yere gömmüş. Bu olay hergün tekrarlanır, fakat herşeye rağmen Abrskil ümidini kırmaz, ilahlara boyun eğmez, zalimlere karşı kin, insanlara büyük sevgi besler.

Abaza folkloründe göze çarpan en önemli hususlar, milli kahramanlarla cen-gaverlere ait olanlardır. Kafkasyada bu devir takriben 8-11 asırlar arasındadır. Efsanenin kadın kahramanı maderşahi karakterleri açıkça belirtilen Satanaya Guaşe'dir. Sonra onun oğlu Savsruko, güzel kız kardeşi Gunga, küçük kardeşleri Nartsitin oğu ve başkaları üzerinde önemle durulan kişilerdir.

Özellikle yenilmez kahraman Savsruko hakkında birçok hikâyeler anlatılmak-tadır. Birçok ejderhalarla çarpışan savsruko hikâyede uygar bir kişi olarak tasvir ediliyor. O, insanlara ateşi hediye ediyor, faydalı bitkileri verip, hayvanları evcil-leştiriyor. Vs.

Abaza efsanelerinde birde harika demirci AYNER İJİ'den bahsolunur. Hak-kında ilgi çekici hikâyeler anlatılır.

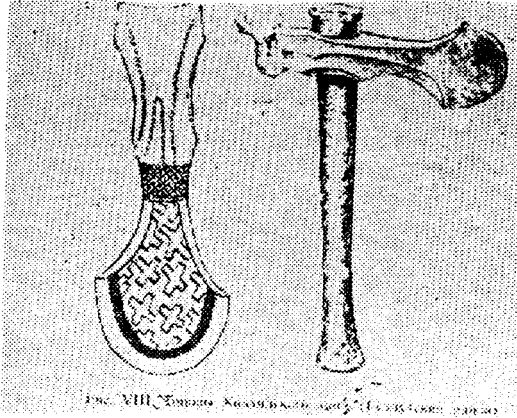
Pışkyar-Una Manse ve Baalou-Piha Magun haklarındaki kahramanlık şarkısı da ilgi çekicidir. Bu şarkının konusu Ansır adı verilen istilâcılara karşı milletin karşı koyuşudur. Bu şarkının temelinde tarihi bir olayın izleri göze çarpar ki za-manla halk bunu unutmuş, fakat anılarının derinliklerinde yer etmiş, adeta toz altında bırakmıştır.

Yurduna saldıran düşmanlarla amansızca ve hayatını hiçe sayarak döğüşen Manca, sonunda kahramanca ölür. Sevgilisi Madina ise bir erkek kıyafetine gire-rek eşinin yerini alır, düşman karşısına çıkar. Bunu gören halk da savaşa katılır-lar ve düşman yenilgiye uğrattılır...

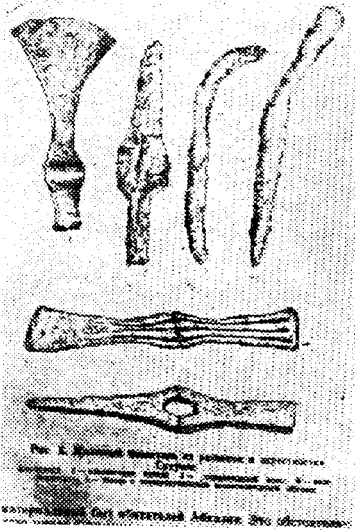
Abaze -ülkesi, dünyada insan topluluklarının belirmiş olduğu başlıca alanlar-dan birini teşkil eder. Abazaların aşıyla ilgili meseleyi çözümlenmek için onların jenetik bakımından (görüşülen konunun incelenmesi B.B.) İbero - Kafkaslılarla (Ya-fesilerle) olan ilişkilerini araştırmak gerekmektedir. Yafesiler dört kısma (dala) ayrılıyor. 1-Kartveller veya Gürcüler-ki bunlar, da Kartlar, Mergelo-Çanlar, ve Svan-lar'dır: 2 — Veynahlar (Çeçenler, İnguşlar, Kistinler, Batsbiyeler). 3 — Dağistanlı-lar (Avarlar, Lezgiler, Darginler, Laklar, Tabasaranlılar ve başkaları). 4 — Abazo-Adigeler (Abazalar, Abazınlar, Kabardinler, Adıgeyer, Çerkesler, Ubihlar), Bu et-nik-kavmi ailenin temsilcileri Kafkasyanın eski sakinleridir ve müşterek soy ba-kımından birbirlerine bağlıdırlar. Bundan ötürü Abazaların etnolojisini Kafkas etnik toplumunun dışında incelemek, bugüne kadar birçok eleştirmecilerin yap-tıkları gibi hareket etmek imkânsızdır.

Abazaların atalarının kuzeydoğu Anadolu'da ve güneybatı Maverayı Kafkasya-da yaşamış oldukları toponomik bir çok materyallerle ispat edilmektedir ki bu-nu birçok müellifler belirtmişlerdir. O cümleden olarak (P. Uslar, A. Gleyne, N. Marrn, A. Gren, P. Sisakof, I; Cabahoşvilli, C. Cana şiya, D. Gulina, ve başkaları) Biz burada bazı eski ve halihazırki toponomik gerçeklere işaretle yetineceğiz, me-selâ; Şinop bölgesi, Akampsis, Arinea, Ansarea, Duapsu, Sunca, Fazis ve başkaarı.) Ekseriya deniz kıyısı bölgelerinde raslanan bu isimler, şüphe ve terettüde mahal bırakmıyacak şekilde ispat ediyorki, eskiden bu yerlerde Abaza-adigelerin ecdadı yaşamışlardır.

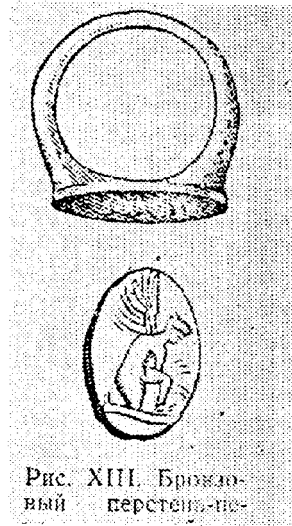
Sirakuzalı Nikifor (4. cü asır yeni devrinden önce) diyorki; Kolh'lar erkekle-rin ölümlerini ne gömerler ve nede yakarlar. Ölümlerini yeni hayvan derisinin içine koyarak ağaç dallarına asarlardı. Kadınların cesetlerini ise toprağa gömerlerdi. Apolon Rodoskiy (3. asır yeni devrinden önce) diyor ki, Kolhlar ölmüş erkek

Bronz Baltalar
(Gudauti civarı)

(Balta, bıçak, kama vs. Sohumi civarı)
Demir Aletler

Bronz Yüzük Mühür
(Sohum civarı)

cesetlerini toprağa gömmeyi hakaret sayarlardı. Onlar cesedi bir öktüz derisinin içine kor, onu dikdikten sonrada bir ağaç dalına asarlardı. Nik Damsski (Devrimizden önce I. asırda) Kolhlar (Kolh ve Kolhida istilâhı eski antika uzmanı müellifler tarafından kullanılıyordu. Kolhida bugünkü gürcüstan'ın Sanadiri bölgesinin tamamını, Anadolunun kuzeydoğu kısımlarını, hattâ trabzonu dahi içine alıyordu. Eski antik kaynaklara göre (Kolh) istilâhı Egr'lere veya Egrislere itlak olunuyordu ki eski antik devre göre bunlar (Laz) adıyla şöhet bulmuşlardı.

(Bilindiği veçhile eski Yunan Argonotları Kolhid diyarına altın aramak için gidiyorlardı) ölülerini gömmezler, fakat ağaçlara asarlardı. Klavdiya Eliana (M. Ö. 22. asrın) verdiği analogik bilgiye göre Kolhlar ölüleri deri içine diker, ağaçlara asarlardı. Bu adet eski orta zamanlarda da cari idi. 17. asrın ilk yarısında müellif J. Luka bu gömme usulünü Pintsund'ta müşahade ederek aşağıdaki şekilde onu tasvir ediyor: Ölüleri oyulmuş ağaçlara yerleştiriyorlardı. Bu ölülere mezar mesabesinde ve sonra onu dört kalın direğe bağliyerek çakallardan korumak için de ağaçlara asarlar. 17. asırdaki meşhur türk seyyahı Evliya Çelebi de şunları (onun seyahatnamesinin 179 sah.) yazıyor: şu Abazalar kendi beylerini garib şekilde görmüyorlar; evvelâ ağaç bir kutu içine koyuyor, sonra ağaçların dallarına sıkıca zapt ediyorlar.

17. miladi asırda yaşamış müelliflerden A. Lambertinin eserinde de analogik bilgilere rasthyoruz. Müellif diyor ki: — Abazalardaki garip adetler dünyanın hiçbir yerinde başka uluslarda yoktur. Onlar ölülerini aşağıdaki şekilde ağaçlar asıyorlar: Ağaç tomruklarını oyarak cesedi içine yerleştirdikten sonra onu ağaçların yüksek yerlerine asıyor ve asma dallarıyla sıkıca bağliyorlar, ve ölüntün hayatında kullandığı bütün silâhlarında tabutun yanına asıyorlar.

Kafkasyanın Karadeniz kıyıları antik devrinin sonlarına doğru nisbeten süratle Hıristiyanlaşmağa başladı;, O cümleden Abazalar da bu dini kabullemeğe meylettiler. 4. milâdi asırda ahalinin muayyen bir kısmı Hristiyanlık dinini kabûl etmiş bulunuyordu. Son kilise hikâyelerine göre Kafkasyanın batı kısmında — o cümleden olarak Abazalar bölgesindeki ilk Hristiyanlığın yayılmasını Andrey Pervozvonni ve Simon Kananiya adlı papazlara atfediyorlar.

Abazalarda Hristiyanlığın 4. — 5. milâdi asırlarında yayılma ölçüsünü şişirmemek lâzımdır; Çünkü onların hristiyanlığa kadar olan inançları yaşıyordu. Onlar ağaçlara ve ormanlara tapıyorlardı. Kendi safdillikleri ile ağaçları (Allah) sanıyorlardı.

Not :

Z.B. Ançibadze, «Eski Abazaların Tarih ve Kültürleri», (Hayk) matbaası, Moskova 1964, 236. sahife. B.B.

BUGÜNKÜ KUZEY KAFKASYALI ŞAİR, YAZAR, RESSAM ve MÜZİSYENLERLE ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

(Bu sayımızdan itibaren okuyucularımızın isteklerine de uyarak Kuzey Kafkasyada yetişen şair, yazar, ressam ve müzisyenlerin hayatlarıyla onların eserlerinden örnekler vermeğe başlayacağız. Dergimizin ilk yayın hayatına atıldığı günlerde belirttiğimiz gibi bundan böyle okuyucularımız Türkiyede henüz bilinmeyen son devir Kuzey Kafkasyalı yazarlarla onların eserlerini dergimizden izleyerek bilgi sahibi olacaklardır.)

ŞAİR JANE KIRMIZE

Şair Jane KIRMIZE

Kuzey Kafkasyalı ve Adige olan Şair Jane Kirmize öğrenimini yaparken genç şair Hüseyin Andırhoye ile birlikte ve 1937 yılında ilk şiirlerini (İLK ADIM) adlı dergide yayınlamıştı. Birlikte yayınladıkları bu dergiden sonra, yine 1945 te şair tek başına ve Adigece olarak SBORNIK adlı dergide II.ci dünya savaşıyla ilgili şiirlerini yayınladı. Bundan sonra da şiirlerini Rusça ve Adigece olarak bir kitap halinde bastırdı. Bunlar arasında TİMAF (Günümüz), TİÇUGU (Toprağımız), GUM YIVERED (Kalbimin şarkısı) APERE KAĞAĞ (İlk ağlayış), TE-TEJİMRE ŞEVEJHEMRE (Dedelerle

oğullar) ve SESİ ADİGEY (BENİM ADİGEM) gibi eserleri Moskova, Krasnodar, Erivan, Maykop ve Kuzey Kafkasyanın belli başlı şehirlerinde yayınlanmıştır.

Yazarın şiirleri Adigece'den başka Rusça, Ermenice, Kazakça, Ukrayna, Kabardey ve Gürcüce ile pekçok dillere çevrilmiştir.

J. Kirmize ayrıca müzikle de uğraşmıştır. Şiirleri birçok kompozitörler tarafından (Maçyotin, İ. V. Svetlocke, Ö. Thabisim, G. Semegu, K. Polyanck, K. Hemhi vs.) bestelenmiş ve bu şarkılar Kuzey Kafkasyanın her tarafında ağızdan ağıza dolaşmıştır. En güzel şiirleri Moskovada yayınlanan Ogonek, Drujba Narodov, Molodoy Kolhoznik ve Robotnitza adlı dergilerde yayınlanmıştır. İkinci dünya savaşına katıldıktan sonra, tekrar yayın hayatına atılan şair, 1944-1951 yılları arasında Adige bölgesinde yayınlanan (Sotsialıdigecke Adigey) adlı gazetete çalıştı. 1938 te Adige, 1957 yılında da Maykop padegoji enstitüsünü açtı.

Halen Adige bölgesi Radyo komitesi başkanı bulunmaktadır.

Aşağıdaki Şiir Şairin Kuzey Kafkasyada Maykopta Adige kitabevinde 1963 yılında bastırılan «CEVAP» adlı şiir kitabından alınmıştır.

JANE KIRMIZE

“SANA GÖZ KOYDUM”

Gönlüm seni sevdi,
Sana göz koydum.
Anlatmak için iyi dileklerimi
Sana yazdım bu şiirimi.
Dere mırıldanıp, yaprak hışırdadıkça
Sanki senin adını söylüyor bana.
Bir gün bile görmesem seni,
Yıllar gibi uzun geliyor bana.
Birşey söylemesen de biliyorum kalbindekini,
Niçin gizlersin benden ?
Sabrım tükendi, bekliyorum diyeceğini;
Işığımın, güldür beni.
Sen de beni sev, seni sevdiğim gibi;
Sevinçle anlatırsın kalbindekini.
Gel, olalım birlikte,
Talih uçarak gelir bize.

GOŞNAĞU SEMEGU

Kuzey Kafkasyalı Kompozitör
ve ses sanatkârı

GOŞNAĞU SEMEGU

Kuzey Kafkasyalı ünlü ses sanatkârı ve kompozitör Goşnağu Semegu Adige bölgesinin Maykop şehrinin bir köyünde ve 30 Ocak 1928 yılında dünyaya geldi. Babasının adı Ayub'dur. Şapsuğ dalındadır.

Orta öğrenimini ve Maykop filoloji enstitüsünü bitirdikten sonra Adige yayınevinde çalışmaya başladı. Gerek öğrenimi, gerekse iş hayatında sesinin güzelliği ve müzik'e olan kabiliyeti dolayısıyla dikkati çekti.

1953 yılında Rimsky Korsakov Konservatuvarına girdi. Bu arada Moskova Çaykovsky konser salonunda çok başarılı bir konser verdi. Bilâhare de 1959 yılında üstün bir başarıyla konservatuvarı bitirdi.

Semegu birçok Adige şairlerinin şiirlerini bestelemiştir. En güzel eserleri birçok dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. Son olarak kompozitörün eserleri 1963 yılında Maykop'ta «GUPŞIS» Düşünce adıyla ve topluca olarak kitap halinde yayınlanmıştır.

Son zamanlarda çeşitli radyo yayınlarında zevkle dinlenen sanatçının şarkıları Kafkasya dışındaki pek çok Kafkaslılar tarafından ısrarla istenmektedir.

YAĞMUR YAĞIYOR

Beste: SEMEGU GOŞNAĞU

Güfte: JANE KIRMIZE

Къешхы, къешхы,
Ошх къытфешхы,
Къебзэбзэхы,
Къебзэбзэхы.

Губгъуи, хати
Псыр аклахъэ,
Шъофи, хъули
Апкъырахъэ.

Мэзи, сани
Псыр ахахъэ,
Ошхы шъабэр
Сылдзу гуахъэ.

Гъэбжъушхор
Къыбзэбзэхы,
Псыхъо шъыкхэр
Зезарэхъэ.

Къешхы, къешхы,
Ошх къытфешхы,
Кони, уци
Ар атешхъэ.

Шынгъакъэр
Чым къыреты,
Ошхы шъабэр
Уцы Изты.

Къешхы, къешхы,
Ошх къытфешхы,
Къебзэбзэхы,
Къебзэбзэхы.

Ожъубанэр —
Гъэбжъу Танэр,
Сылдзу тхагъо,
Ар гушлуагъо.

Yağıyor, yağıyor
Bize yağmur yağıyor
Şarıl, şarıl yağıyor
Şarıl, şarıl yağıyor
Bağa, bahçeye
Su akıyor,
Kırı, otlağı
Suluyor.
Dağa.....
Su giriyor,
Yumuşak yağmur
Kalbi nekadar ferahlatır.
Koca yılı
Karıyor,
Küçük dereleri
Yürütüyor.
Yağıyor, yağıyor,
Bize yağmur yağıyor.
Buğdaylara, otlara
Yağıyor.
Yeni bir korku,
Veriyor yere,
Yumuşak yağmur,
Otu büyütür.
Yağıyor, yağıyor,
Bize yağmur yağıyor
Şarıl, şarıl yağıyor.
Şarıl, şarıl yağıyor.
Yağışlı hava
Sofrayı bollaştır
Ne mutluluk
Ne sevinç.

Yağmur Yağıyor

КЪШЫХЫ КЪШЫХЫ

Гитара - Къ ЖАНЭ.

(Курайт кыркы тир кыркы тир)

Тысара, бегега (бегина)у, чыгуу)

Къе - шы, къе - шы, ащ къыт - фе - шы,

къе - шы - шы - шы, къе - бээ - бээ - шы

ту - стак, къе - ти псыр а - къа - хээ,

шъо - сы, хыу - пы а - пы - рэ - хээ.

KAFKASYANIN ŞİFA KAYNAKLARI

Hazırlayan : Kadir. İ. Natho

Kafkasyada 50 den fazla kaplıca ve dinlenme yerleri vardır. Ayrıca renkli manzaraları ve karlarla örtülü dağlar arasında bulunması bu dinlenme yerlerine romantik bir hava vermektedir. Bu dinlenme yerlerinin en önemlileri arasında şuraları sıralayabiliriz :

Madensuyu Kaplıcaları; kükürtlü çamur çanyoları ile Piyatigorsk tuzlu ve alkali kaplıcalarıyla Yesentuki, Karbonatlı kaynaklarıyla Kislovodsk, demir bileşikli kaynaklarıyla Zeleznovodsk, Kafkas sıra dağlarının eteklerindeki tepeler arasında bulunurlar. Ayrıca bu tepeler arasındaki vadilerden 77 adet madensuyu ile çeşitli derecede 12 su akar. Bu sular hazımsızlık, sinir, kalp rahatsızlığı, kadın hastalıkları ve beslenme bozukluğu gibi hastalıkların tedavisinde kullanılır. Kislovodsk, taki Narzan karbonatlı suyu binlerce insan tarafından banyo ve içme suyu olarak kullanılmaktadır. **TSKHALTUBA**, Gürcistanda çok geniş bir bölge olup 1920 metreyi geçen tepeleriyle Samgural sıra dağlarına yakın Kutais'in 12 Km. kuzey batısındadır. Bu kaplıca 30-35 c. dereceye varan sıcaklığı dolayısıyla meşhurdur. Bu maden suları kemik, kas, sinir sistemi hastalıklarının tedavisinde banyo suyu olarak kullanılır.

SOÇİ; Kara deniz kıyısında olan Soçi dinlenme yerlerinin en güzellerindedir. Birçok ticaret gemilerinin uğrak yeridir. Buradaki madensuyu kaynaklarında her sene 250.000 hasta tedavi görmektedir.

Ayrıca Ermenistanda Dilizhan, Azerbaycanda Apşeron ve Naftalan, Gürcistanda Abastumani, Bukuryani, Borzani, Surani, Tsagveri, Tiflis ve Teberda, Abhazyada Sohum, güney Osetyada Dzava, Kabardiyada Nalçık, Kuzey Osetyada Alagir, Dağıstanda Buynaks ve Talgi, Adige bölgesinde Anapa ve Gelendzik kaynakları ikinci derecede yerleri teşkil ederler.

Kafkasyadaki bütün bu kaplıca ve sanatoryumlar her türlü tıbbi ve modern araçlarla teçhiz edilmiş olup konforu haizdir. Son olarak Tifliste turistleri için 1965 yılında inşasına başlanan 20 katlı 500 odalı İberya oteli tamamlanmak üzeredir. Kısaca Kafkasya önemli bir turizm merkezi haline gelmektedir.

İKİ KÖYÜMÜZÜN ÖRNEK HAREKETİ

Ankara'nın İkizce ve Hacı Muratlı Kuzey Kafkas köyleri, köylerinde birer düğün salonu yaptırmaya başlamışlardır. Kalabalık bir toplumu alabilecek derecede büyük olan salonlar tamamlanmak üzeredir. Çeşitli toplantı ve düğünlerin rahatça yapılabileceği salonlarda ayrıca birer kütüphane tesisi de düşünülmektedir. Bütün köylerimizde olmasını arzuladığımız ve bilhassa düğünlerimiz için elzem olan salonların yapılması işinde ön ayak olanları candan tebrik ederiz. Var olsunlar.

ESKİ ADİGE (Çerkes) TARİHİ ÖZETİ

— 9 —

Yazan:

Şora Bekmurza NOGUMUKA

Çeviren:

Dr. Vasfi GÜSAR

Got'ların zulüm ve taşkınlıkları, baskıları son bulmayınca millet tüzütüne başladı. Çünkü sekiz çift öküzün çekip götürdüğü araba üstünde cesedinin aziz yurda götürüldüğünü görmüştü. İşte o zaman GREK (Yunanlılar)'leri toplamış ve hâtiirasını ebedileştirmek için ona bir ANIT kurmasını emretmiştir.

Eğer sağır kayalar benim için son bir teselli olarak kalmış ise elimden ne gelir.

Bu kaybın benzeri olduğu için gözümlü ona iliştiğçe kalbim yaralanır.

ANT milleti onu unutmuyacak, sırtındaki mâtem urbasını atmıyacak. ve hâtiirasını anmak için ALTUD ırmağına BAKSAN adı verildi.

Eğer bu hatırlatıcı anıt üzerinde durursak hayâtının baharında bir genç delikanlının temsil edildiğini görürüz. Başında işlemeli ufak bir başlık koymuş ve bugün BEŞMET adını verdiğimiz şimdiki elbiselerimize benzer bir elbise giymiştir. Uzunluğuna dikilmiş, düğmeleri olmayan iki tarafı dörtken şeklinde dört köşesi bandlarla birleşmiş bir elbise. Anıtın ortasında beli kucaklayan dar bir kuşak ve bu kısmın ortasında işlemeler ve elbisenin alt kısmında uzunluğuna kıvrımlar görülür. Anıt'ın ayakları yoktur. Alt kısmı kayadan bir direk. Ön cephesinde av esnasında kır hayvanlarını kovalayan avcılarının çeşitli şekillerini belirten bir çok resimler ile Yunanca yazılmış kitâbeler vardır. Bundan başka da at oyunları yapan bir kısım biniciler ve savaş egzersizleri yapan bazı atlı, ve piyadeler...

Bu direğin sağ aşağısındaki kısımda da oklarla dolu bir kutunun resmini görürsünüz. Bunun sol kısmında Gürcülerin kılıç kabzasına benzer kabzalı bir kılıç ve kılıf içinde bir yay resmi vardır. Bugüne kadar okuyabildiğimiz Yunanca yazılardan bu Anıtın üzerindeki yazı içinde adı belirtilen genç BAKSAN'ın anıtı olduğunu göstermektedir. Sonunda da bu hâtiira anıtın yapılış tarihi yazılı. Milâdi dördüncü yüzyıl.

Tarihçi JORNANDES'in dediğine göre tarih; bu çağda Antların adını ihmâl etmedi. VEND kavmi nasıl Slav ırkından ise o Bizans tarihçisi de Slav ırkıdandır.

Got (Goth) kralı Hermanrik'in yerine geçen Vinitar; o tarihte Hun'ların idaresi altında idiler ve onlara vergi öderlerdi. Fakat buna rağmen başka milletlere de saldırmak ve onları kendi idaresi altına almak istediler. Bunun için Karadenizin kuzey kıyılarında oturan ANT'ların ülkelerini istilâ etti ve eşi görülme-yen vahşilik ve şiddetle BAKSO adındaki kırallarını ve milletin ileri gelen asilzâdelerinden yetmişini öldürdü. Bunlara BOYA diyorlardı. Ancak HÜN prensi BALAMBER; Antların yardımına koştı ve onları Gotların zulmünden kurtardı (18) ve boyunduruklarını kaldırdı. Bu olayda tarihin rivâyeti ile milletin ağızdan ağıza dolaşan rivâyetleri arasındaki fark çok azdır ve iki hususa dayanmaktadır: Birincisi BAKSAN kelimesinin aslı. Tarih aslını tahrif ederek (değiştirerek) Yunan dili gereğince Bakso kılığına çevirmiştir. Dildeki bu tasarruf ve değişiklik iki ad ve anlam ile adlandırılan aynı adam olduğuna aykırı gelmez. İkinci husus ve fark şudur ki halk içinde dolaşan rivâyete göre ANT milleti Karadenizin doğusunda otururlardı. Tarihin belirttiği gibi Kuzey kıyılarında değil.

Daha önce söylediğimiz milli gelenek ve oyunlar ile senenin muayyen zamanlarında yani ilkbahar ortasında Antların eskiden beri öldürülenler ile şehidlerine yaptıkları törenler şeklindeki âdetleri halkın bu rivayetini teyit ediyor. Şarkılar tohafılığınan ötürü boş değil. Gerçekten bundaki tufalık ve içine aldığı olayların tafsilâtı üzerinde durulmağa değer. Milletın inançlarını, iddialarını, geleneklerini bu mitolojiye kadar götüren tarihçi MOTRİSSİT'in katı firine göre o süfelelerde ANT'ların yerlerinin tâyini hususundaki fark az olmak üzere birdir. Gelecek bölümde onların yurdlarından, o tarihi devirlerde ilgili olaylardan bahsedeceğiz.

HUN KIRALI ATTİLA

HUN kralı ATTİLA'nın ANT ülkelerine ihtiyaçı ile ilgili tarihi hadiseler ve vakalar ve büyük fâtille ile münasebetlerimizi belirten hikâyeler; milletimizin tarihinde bu çağa kadar gelir. Eski rivayetlerimizde HUN kralı Attila'nın o asrın dili ile adının ADİL olduğu anlaşılıyor, eski şarkıların birinde de adı (ALLAHIN FELÂKETİ) lakabı ile tanındı. Bu Ad; çağdaş milletlerin kendisine verdiği lakaptır. Birde şarkılarımızın birinde şu anlamda adı geçer.

Tanrı bizi unutmayınca bize acıdı, merhamet etti

Dağlarımızı; vâdilerimizi bize geri verdi

ALLAHIN FELÂKETİ bizden ayrılıp uzaklaştıktan sonra.

Attila; yurdumuzdan ayrıldıktan sonra millet ŞAD dağına OASHA MAKHO adını vermektedir. Bunun dilimizde anlamı (Mübarek dağ) dır. Attila'nın şahsiyeti rivayetlerimizde ve mitolojimizde önemli izler ve arkasından şahsı ile ilgili hikâyeler ve rivayetler bırakmamış olmasına rağmen bizlerce şu anlaşılıyor ki ANT milletinin onunla bir çok münasebetleri ve ilgileri vardı. Millet onun emirlerine bağı ve bir zamanlar hâkimiyeti altında idi. Aşağıda ki bir şarkı parçası milletimizden bir çoğunun onun ordusunda hizmet ettiklerini, ödev gördüklerini, bir çok savaş ve saldırılarına katıldıklarını belirtir:

Gençlerimizin ve atlılarımızın seçkinleri sana katılıyorlar ey Avcı,

Eğer gözlerin onların sayısı ile dolmadı ise biz artanlar senin emrindeyiz.

Atlılar dökülen akar yıldızlar giib yükseklerden ve tepelerden akıp iniyor

Ve büyük Kral Attilanın çevresinde toplulukla yığılıyor.

İndirdikleri vuruşlarda ise yıldırım sesleri vardır.

GOT (Goth)ların karadeniz kıyılarını istilâ ettikleri asırlarda ANT ülkesinde büyük bir hadise oldu. Gelecek bölümde bu olayları etraflıca açıklayacağız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVAR HANI BAYKAN İLE ADİGE (ÇERKES)LERİN YAPTIKLARI SAVAŞIN HİYAYESİ - BİR ŞARKI VE İKİ ÖRNEK - ADGE (Çerkes) LERİN BAYKAN İLE BİRLİKTE DERBENDE VE GORTADA YÜKLENMELERİ - ŞARKI - KARAMSİN'İN KİTABINDA BU SAVAŞLAR HAKKINDA TARİHİ BİLGİLER - PRENS LAVRİTSAN'IN NUTKU VE ÖLÜMÜ - KABARDAY BÖLGESİNE KİTAY HAN'IN SALDIRIŞI - ŞARKI.

Altıncı yüzyılda Adige (çerkes)'ler, ilk yüzyıllarda olduğu gibi tam olarak hürriyetlerini temin ve savunarak sükûnet, rahat ve huzur içinde yaşıyorlardı. Ancak onların tabiatlarının ve geleneklerinin sertliği, Yunanlıların içlerine sokmağa ve yaymağa çalıştıkları Hıristiyanlık öğretimine, medeni ve kültürel mües-sirlere rağmen onlarda bir değişiklik göstermedi. Böylece kendi hallerinde ve hayat şartları içinde yaşayıp giderlerken ansızın memleketlerinde bir haber yayıldı. Bu habere göre BAYKAN adındaki Avar Hanı büyük orduları ile Yunan imparatorluğunun idaresinde bulunan bir çok yerleri ele geçirdi, ALLİĞ'in bizzat Yunanistanı yaktığı gibi bir çok şehirleri ve yerleri yaktı.

Sıra ANT milletine gelmişti. AVAR Hanı onlara da saldırdı ve kendisine itaat etmeyen, boyun bükmeğe bu milleti itaata getirmek için elçi gönderdi. Fakat ANT hükümdarı (LAVRİTSAN) ve milletin bazı şefleri, Avar hanının istek ve emirlerine yanaşmadılar. Elçisini bile azamet ve gurur ile karşıladılar. İsteğini sertçe reddettiler ve kırıcı ağır sözlerle cevap verdiler. Hanın elçisi isteğinde ısrar etti. Kuvvetleriyle tehdit - etti böylece aralarındaki kavga ve tartışma sertleşti ve iki tarafın durumu kesin bir çatışmaya yöneldi ve bu anlaşmazlık, gösterdiği hırçınlığı ile hayatı bahasına ödeyen elçinin ölümü ile sona erdi.

Han da elçisinin öldürülmesi konusunda ki ihânetten ötürü düşmanını affetmedi. Büyük bir ordu topladı ve hemen Karadenizin doğu kıyılarından yürüyerek ANT ülkesine girdi ve BAKSAN nehrine kadar yurdlarını çiğnedi. Hanın bundan kasdı LAVRİTSAN ile ona yardım eden şeflerin öldürülmesi ya da esir edilmeleri idi. Onlara rastlamayınca memleketi yıkmaya başladı. Bir çok şehirleri yağma etti, köyleri yaktı, ekinleri bozdu, halkın öldürülmesinde ve dağıtılmasında pek ileri gitti. O kadar ki bunlar kötü duruma düştüler. Silahsız kaçmağa, sığınmak ve kendilerini muhakkak bir ölümden kurtarmak için dağlara, mağaralara ve koyu ormanlara iltica zorunda kaldılar.

Derler ki Avarların zulüm ve tecavüzlerinin halka verdiği korku tavsif edilemeyecek dereceyi bulmuştu. O kadar ki halk, düşmanların kendilerini yakalamamaları, ansızın baskına uğramamaları, işkence ve baskılarından korku sonucu bir yerde iki gündün fazla kalmağa cesâret edemiyecek hale gelmişlerdir.

Halk, kendilerine reva görülen çeşitli zulüm ve ihânetlere yol açan bu Korkunc ve ağır olaylardan sonra dağıldı; nüfusları azaldı, memleketleri ekimsiz, barksız bir halde fakirleşti ve çöl halini aldı. Bu tarihten başlayarak varlıklarını, hürriyetlerini savunan ve yüzyıllar boyunca insanlık haysiyetlerini koruyan ANT ya da ADİGE (çerkes) milleti yıkıma, geriliğe uğradı ve dağıldı. Bu üzüntülü olay şairleri de harekete getirdi.

(Devamı Var)

(18) KARAMSİN. Rusya memleketi tarihi. C I. fas I. s 9-10

DOĞUM

Derneğimiz üyelerinden Necati Erkan'ın bir erkek çocuğunun dünyaya geldiği öğrenilmiştir.

Yavruya sağlık diler, ailesini tebrik ederiz.

GÜRCÜ MÜZİĞİ ÜZERİNE NOTLAR

A. Özkan MELAŞVİLİ

Gürcü Halk müziğinde çok seslilik : [1]

Gürcü ırkının en önemli özelliklerinden biri de şarkı ve dansa olan aşkıdır. Hemen hergün, Daira, özel davul ve Çonguri (üç ipek telli gitar, çok eski müzik aleti) eşliğinde şarkı söylenir.

Mısır tarlalarını çapalarken, veya başka bir tarım işi yaparken düzgün sıralar halinde dizilmiş erkekler, zamana, mekana ve işe uygun olarak düdüklü şiiirleri türkü halinde söylerler. Müzik aynı zamanda tempo ödevini görür. Tempo yavaştan başlar, sonradan hız kazanır. Çalışma temposu da müziğe uyar. Tarlanın kenarına gelince tünkü ve iş birden durur. Çalışma düzeni kurulunca yeniden müzik ve iş başlar.

Yalnız son yılların bilginleri değil, eski çağların coğrafyacı, tarihçi ve bilginleri olan Hérodote, Pline ve Strabon da eserlerinde Gürcülerin istisnai müzik kabiliyetlerinden bahsetmişlerdir.

Bütün milletlerden ayrı özellikte bağımsız bir müzik söz konusudur. Prof. Cavahişvili [2] eski elyazmaları üzerinde yaptığı derin çalışmalar sonunda 1938 de Tiflis'te «Gürcü Müzik Tarihinin Esas Meseleleri» eserinde şu sonuçlara varmıştır.

1 — Gürcü müziği, çalgılara uygun olduğu kadar ses olanaklarına da uygundur; 2) Mükemmel çok seslidir. 3) Kontrpuan ve füg elemanlarını ihtiva eder; dağınık sesler yolundan ahenkli seslerle karakterize edilir ve çoğu kez dörtlü beşli paralellerle gelişir. Bu karakteristik anlatım pratik olarak armoni kuralında yer almıştır.

Prf. Cavahişvili Gürcü müziğinin doğuşu hakkında şöyle yazıyor. Put-perestlik devrinde, şarkı söylemek dans etmek demektir. Ses müziği dansa bağlıydı, kaynağını burada aramak lâzımdır.

Gürcülerin müzik aletleri için geleneksel bir isimleri vardır: Sakravi, kelime anlamı vurulan demektir.

Diğer yandan mukaddes kitaplarda, gürcülerin Ataları olan Tubal (veya Tobal)ların ilk müzik aletlerinin imalatçıları olduğu zikredilmiştir. Buradan, önceleri gürcülerin vurgulu çalgılara sahip olduğu, sonraları telli ve nefesli çalgıları icat ettikleri yargısına varılabilir.

Eskiden tele Gürcü'ce «Cali» denirdi. Bu kelime Mingrelistan'da ağaç anlamına gelir. Muhtemeldir ilk müzik aletinin telleri ağaçtandı. Sonraları

ağaç yerine daha yumuşak bir malzeme olan hayvan derileri veya bağırsak kullanıldı .Aynı şekilde Gürcü'lerin «Ebani» çalgısına muadil Mısırlıların «Tebun»u vardır. Ebani ismi, halen kullanılan refakat etmek anlamına gelen «Bani» (bas sesi)nin müştakıdır. Eskiden müzikte refakat aleti olarak ebani kullanılırdı.

Gürcü müziğinin ne kadar eskiye uzandığını söylemek bugün için imkânsızdır. Xénophon, harp ve dans şarkılarının Gürcüler nezdinde çok yaygın olduğunu zikretmiştir. Zamanımıza kadar ulaşmış birçok şarkıların sözlerinde, müzik parçalarında, putperestlik devrine kadar uzanan emareler bulunmaktadır.

Tarihçisi Ghiorgi Mertchoule'un yazılarından, Gürcüstan'da 9. yüzyıldan önce ihtisas okullarında müzik teorileri öğretildiğini biliyoruz. Çağdaş yazar Prof. Kekelidze de 6-7. yüzyıllarda dini şarkıların mevcut olduğunu ispatlamıştır.

Diğer yandan halen Tiflis Tarih Müzesinde bulunan Mihael Modrekili'nin 10. yüzyılda 700 parşömen üzerine yazdığı elyazması dini marşlar, eskiden beri bir müzik teorisi, terminoloji ve nota sistemi mevcut bulunduğunu göstermektedir.

Rahip J. - B. Thibaut L'Orient Chrétien dergisinde «Les Notations dans Les Manuscrits Géorgiens» başlıklı yazısında şöyle diyor: Notasyon sistemi on notadan teşekkül ediyordu. Bunlar yarısı altta, yarısı üstte olmak üzere iki gruba bölünmüş, bir müşterek çizginin iki tarafına dağıtılmıştı.

16. ve 17. yüzyıllarda Modrekili'ninkinden farklı 24 işaretten teşekkül eden Tjrelebi denen nota işaretleri kullanılıyordu. Bütün Gürcü müziği bilgileri, Hıristiyanlıktan çok önce Gürcüstan'da deyim ve terimleri günümüze kadar gelen, 7 ayrı sese kadar yükselen, şayanı hayret bir çok sesli müzik mevcut olduğu faraziyesinde mutabıktırlar.

Prof. Siegfried'in Nadel Georgische Gesönge (Berlin) adlı monografisinden: Gürcü halk çok sesli müziği, iki sesli formun gelişmesi ile doğmuştur. 12.-13. yüzyıl Avrupa müziği ile karşılaştırılınca ikisinde de benzer Organüm Purum mevcuttur.

Oysaki 12.-13. yüzyıldan itibaren Avrupa çok sesli müziği, çok sesli müzikleri olmayan Kafkasya ve özellikle Bizans yoluyla Gürcü halk müziğine tesir etmeye başlamıştır. Yine S. Nadel din müziği Galoba ile, dini olmayan halk türküsü Simghera arasındaki farkı bilmemektedir.

Prof. Cavahişvili : Avrupa çok sesli müziğinin Gürcü türkülerine etkisi söz konusudur. Müzikal terminoloji etüd edilince çok sesliliğin kaynağını bulmak kabildir. İksel işaretler, ses isimleri v.s. bütün deyimler gürcü-

Bu arada da şunu da işaret etmek isteriz ki Gürcüstan da eski Gürcü şarkılarını derlemek amacıyla Etnoloji ve Müzikoloji Komisyonu kurulmuş, şimdiye kadar 10.000 şarkı derlemiştir.

cedir. Gürcü müzik terminolojisinde Avrupadan alınmış hiçbir terim yoktur. Çok sesli müzik Gürcüstan'da putperestlik devrinde doğmuştur. Hıristiyanlık kabul edildikten sonra kilise müziğine adapte edilmiştir.

«Banı» ağır sesi çok sesliliğin menşei olmalıdır. İlk zamanlarda iki erkek sesi olmalıdır : Esas ses Modzakhili ile Banı. Refakat müzik aletinin eksikliğinden dolayı bazan Banı ağır sesi, üst oktavdan da tekrarlanan sesle eşlik ve müzik zenginleştirilirdi. Böylece üç sesli müzik elde edilmiştir. Bu da zamanla geliştirilerek 4, 5, 6, 7 müstakil sesli müzik doğmuştur. Halen batı gürcüstanının Guria bölgesinde halk beş sesli müzik icra etmektedir. Eski melodiler geleneksel olarak nesilden nesle, ağızdan ağıza zamanımıza kadar ulaşmıştır. Bunlar herhangi bir kurala girmeyen, özlü bir müzik geleneği ile yoğrulu bir halkın neşe ve üzüntü nağmeleridir.

Pekçok batılı kompozitör ve müzikologlar, hıristiyanlık öncesinden emareler bulunan çok sesli Gürcü müziği ile önemle ilgilenmişlerdir. Bunlar arasında Amerikada M. Alexandre Tcherepnine, Fransada M. Paul Arna ve Almanyada Dr. Karmann'ı zikredebiliriz.

Gürcü ve Genel Müzik Tarihi için önemli bir buluş [2]

Ötedenberi gürcü halk müziği, bütün müzikologları işgal eden hararetli bir konudur. Özellikle eski müzik notasyonu muammasını çözmek için Gürcü Arkeolog E. TAKAŞVİLİ, D. ARAKİŞVİLİ, A. SARACİŞVİLİ, I. CAVAHIŞVİLİ ve meşhur Avrupalı mutahassis rahip GROULT gibi bilginler çok uğraştılar.

Prof. CAVAHIŞVİLİ şöyle yazmıştı: XVIII ci yüzyılda gürcüler eski müzik işaretlerini kullanma usulunu kaybettiler. Yerine TJRELEBI denen 24 notayı ihtiva eden çok karışık yeni bir sistem icat ettiler.

Memnuniyetle örğeniyoruz ki meşhur bilgin Pavlé İNGRİKOVA bu muammayı çözümlemiş ve Literaturlu Gazeti'nin 1962 tarih ve 35 sayılı nushasında yayınlamıştır. Caurrier de L'Unesco'nun Mayıs 1962 sayısında kısmen çevirisi yayınlanmıştır. Özetini aşağıda bilginize sunuyoruz :

Bu buluş, dünyanın en eski müziklerinden birinin tarihi ve genel müzik tarihi için son derece önemlidir. Bu konuda P. İNGRİKOVA'nın gösterdiği çaba her türlü takdirin üzerindedir.

Pavlé İNGRİKOVA şu bilgiyi veriyor : Gürcüstan kültüründe çok önemli bir yer tutmakta, menşei çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Elyazmaları çağımıza kadar gelmiştir. Bunlar, mısraların altınd ve üstünde müzik işaretlerinin eşliğinde şarkı ve dini marşlar ihtiva etmektedir. Müzik işaretleri kırmızı ile çizilmiş metinler siyah ile yazılmıştır. Mevcut elyazmaları X-XI yüzyıllara aittir. Bunlar 9 adettir. Bu elyazmaların 5 tanesi Gürcüstanda, 1 tanesi Yunanistanda Athos dağında ve üç tanesi Sina'da Sen Katerin manastırında bulunmaktadır. En önemli iki tanesi Gürcüstan İlimler Akademisi Elyazması Enstitüsünde muhafaza edilmektedir. Bir tanesi X yüzyıl Gürcü şairi ve kompozitörü Mihael MODREKİLİ idaresinde 978-88 yıllarında kopya edilmiş şarkı ve marş dergisidir. Marşlar VIII-IX ve X yüzyıllara aittir. Fakat müzik nota sistemi çok geriye uzanmaktadır. Bu işaretler, uzun süre esrarını muhafaza ettikten sonra nihayet çözümlenebilmiştir. M. MODREKİLİ'nin elyazmasında 1300 şarkı ve marş mevcut olup önemli bir repertuar teşkil eder. Muhtevastaki müzikal notasyon konusu, uzun süre araştırma seven bilginlerin içerisinde bir ukde halinde duruyor, hiç kimse bu esrarın içine girmek istemiyordu.

sadece Gürcü müziğinin batı müziğinden özellikle Yunan müziğinden farklı olduğu biliniyordu.

IX yüzyılda ait bir yazı, iki nevi sesli müzik olduğunu zikreder. Yunan ve Gürcü müziği, birincisi tek sesli, ikincisi üç seslidir. Arada şunuda işaret etmek isterimki, eski çağlarda, Gürcüstan'a komşu halklar yalnız tek sesli müzik icra ediyorlardı. Yunan müziği, antik devir ve ortaçağda ekseri do-

ğu ülkelerinde olduğu gibi tek seslidir. Oysa çok sesli Gürcü müziği, tek sesli okyanus içinde bir ada halinde idi. Hıristiyan kilisesi bu putperest çok sesli müziğe tevarüs etti.

Eski Gürcü müzik işaretlerini çözmeden önce, Gürcü Edebiyatını, şiirleri ve birtakım kırmızı işaretlerin eşliğinde bulunan hıristiyan dini marşlarını etüt ettim. Uzun çalışmalardan sonra bütün bunların sabit ölçü strüktürü içinde bir ritm teşkil ettiğini tespit ettim. Bazıları 7, 7, 7, 11, 7, 7, 5, bir kısmı da 5, 10, 5, 11, 5, 8 ölçülerinde idi. İstisnasız bütün dini marşlar bu kurala uyuyordu.

Bundan sonra müzik işaretlerinin çözümü konusunu ele aldım. Metinlerdeki bütün siyah noktalar kırmızı müzik işaretlerine tekabül ediyordu. Aralarında sabit bir çakışma bulunduğunu ve her kırmızı noktanın ölçülü bir fonksiyonu bulunduğunu farkettim.

Varyantlar dahil bütün işaretleri kopya ettim. 18 tane idi. Ortaçağ Avrupasında kullanılan nota işaretleri ile karşılaştırıldığında yazma ve strüktür bakımından tamamen değişik ve sayıca az olduğu meydana çıktı.

Fakat, Gürcü nota işaretleri niçin Avrupadakinden azdı? Bir süre incelemeyen sonra bunun da karşılığını bulmada geçikmedim. Ortaçağda Avrupa nota sistemi hiyeroglif esas üzerine kurulmuştu. Oysaki Gürcü nota sistemi bir müzik alfabesi esas üzerine dayalıydı. Daha sonra 18 işaretten 8 tanesinin nota sisteminde esas olduğunu, kalanının da tali mahiyette bulunduğunu tespit ettim.

Oktav nasıl sıralanacaktı? Bir hayli uzun inceleme, çalışma ve çabadan sonra esas ve yardımcı işaretlerin karşılığı olan notaları okumağa başladım. Artık sıra müzik metinlerini okumağa gelmişti. X yüzyılda eski Gürcü nota sistemi ile yazılmış müzik parçalarını modern notalara intikal ettirmeğe başladım. İlk parça GHARODEN (ave Maria) adlı Meryem ana dini marşı idi. 1000 yıl önce yazılmış bu eski melodiyi ilk defa duyduğum zaman beni saran heyecanı ifade etmeğe gücüm yetmez. Eğer çözümlenen yanlış olsaydı, dinlediğim kakofoni (ahensiz müzik) olurdu. Oysa ben çekici güzellikte bir melodi elde etmişim. Modern notaya çevirerek dinlediğim diğer 8 parça da çok güzel nağmeler halindeydi. Bundan sonra XIX ve XX yüzyıllardaki dini müzikle, eski stil arasındaki bağlantıların tespitine geçtim. Gürcüstandaki muhtelif kütüphaneler bana etüt ve karşılaştırma imkânları verdi. XIX. yüzyılın yayınlarından 300 den fazla üç sesli marş topladım. Metinler X. yüzyılın elyazmaları ile aynı idi. XIX yüzyılda Gürcü Din Müziği Cemiyeti tarafından notaya geçirilen yeni parçalarla, X. yüzyıldaki elyazmalarını karşılaştırınca şu hayret verici sonucu elde ettim. Eskilerle yeniler arasında büyük benzerlikler vardı 31 tanesi arasındaki yakınlık, akrabalık derecesindeydi. X. yüzyıldakiler, yenilerle ana-kız benzerliği halindeydiler.

Özellik 7 tanesinde yakınlık çoktu. Bu sonuçlar Gürcü kilise geleneğinin de devamlılığını gösteriyor ve çözümlenmeyi doğru yaptığını ispatlıyordu.

Böylece müzik işaretlerinin çok eskigeçmiş bulunduğunu kesin olarak ortaya çıkmış oluyor. Eski Yunan sisteminden alındığını sanıyorum. Milâttan sonraki çağlarda müstakil olarak geliştirilmiştir. Tarihi bakımdan büyük bir değer ifade etmektedir. Eski Yunan sistemine göre müzikal evrimin daha arınmış yeni bir safhasını sunar.

Gürcü nota sisteminde yenilik, oktav temel prensibinin uygulanışında idi. 8 notalı belirgin ve daha açık ifade edilen bu sistem 23 işaretli ağır Yunan sisteminden çok basittir.

Ayrıca antik sistemde, melodiyi kolay yazmaya yarayan fakat gözle okurken güçlük çekilen harfler kullanılıyordu. Gürcü sisteminde harflerin yerini iniş çıkış işaretleri aldı. Bu işaretler, tıpkı modern notada olduğu gibi okumayı kolaylaştırmakta, sese rehberlik etmektedir. Antik sistemde ise bütün işaretler metnin üzerinde yatay olarak yerleştirilmişti. Gürcü notasyonda bu konuda da esaslı yenilik vardır.

Sonuç : Değerli müzikolog P. Ingrikova, olağanüstü çalışma ve çaba sonunda unutulmuş olan eski gürcü nota sistemini çözümlenmeyi başarmıştır. Gürcü ve Dünya Müzik Tarihinin önemli sayfelerini aydınlığa kavuşturmuştur. M. Modrekili'nin 700 parşömen sahifesi üzerine yazdığı X. yüzyıldan önceki çağlara ait 1300 adet müzik parçası modern notaya aktarılmıştır. 10 yüzyıl önceki ile bugünkü müziği karşılaştırmak kabildir. Böylece Genel Müzik Tarihindeki gürcü müziğinin esasen bilinen önemi bir kez daha teyit edilmiş ve artmıştır bulunuyor.

[1] J. Gogolaşvili — Le Destin de la Géorgie (Bedi Karthlisa)
Revue de Karthvéologie No : 26-27-1957 Paris Sahife 89-92

[2] Pavlé Ingrikova — Le Destin dela Géorgie (Bedi Karthlisa)
Revue de Karthvéologie No : 26-27-1957 Paris-Sahife 89-92

Bibliografya :

- 1 — V. AKHOBADZE : Kartuli Acaruli Halhuri Singerebi (Gürcü Acara Halk Türküleri) Batumi, 1961.
- 2 — Ş. Aslanışvili : Kart - Kahetis Halhuri sagundo Simgerebis Armonia (Gürcü - Kaheti Halk Topluluğu Türküleri Armonisi) Tbilisi 1950.
- 3 — I. Cavahişvili : Kartuli Musikis İstoriis Dziritadi Sakithebi (Gürcü Müzik Tarihinin Esas Meseleleri) Tbilisi 1938.
- 4 — V. BELAİEV : The Folk Music of Georgiam (Gürcüstan Folklor Müziği)
- 5 — G. ÇHIKVADZE : Gruzinskaia Muzikalnaia Kultura (Gürcü Müzik Kültürü) Büyük Sovyet Ansiklopedisi. Moskova 1957.
- 6 — K. WILKOWSKA - CHOMİNSKA : Gruzinska Muzika Ludova (Gürcü Halk Müziği) Varşova, 1960.

Suyun başı nereye giderse, sonu da oraya akar.
Suyunu içtiğin dereyi pisleme, bırakamayacağın kadını lekeleme!
Süt yakarsa yoğurt da geçirir.
Sütten ağzı yanan balı üfler.
Şeref uğruna can satılır.
Şeytan giremediği yere kement atar.
Tavuk kendisini kesecek bıçağı eşeleyerek ortaya çıkarır.
Toparlamaktan ziyade ayırmasını bilmek marifettir.
Tanrı da şakayı sever!
Tavsiye eden yanılmaz.
Ufak atı methet, fakat büyük ata bin!
Varlıklı olup ızdırıp çekmektense, yalınayak olup mutlu olmak daha iyidir.
Yabancı bahçeye küreğini sokma!
Yağmur yamçıdan daha yakındadır.
Yaralı öldürülmez!
Yarınki tavuktan bugünkü yumurta daha iyidir.
Yaz ağlamakla, kış gülmekle geçer.
Yalancının tek doğru sözü de yok olur.
Yeni dikişe başlayan kızla ihtiyar kadının dikişi arasında fark olmaz.
Yeni zenginlerle sonradan görmeler kendilerini çabuk belli ederler.
Yoluna devam eden yarı yolda kalmaz.
Yorulmadan yol alınmaz.
Zahirenin yarısı, yemin üçte biri sayılır.
Zenginlik sabah çiğine benzer, insanlık ise mayadır.

(Devamı var)

GEÇMİŞ OLSUN

Derneğimiz üyelerinden ve folklor ekibi öğretmenimiz Elbruz Gaytaoğlu âni olarak hastalanmış ve İşçi Sigortaları Hastanesinde başarılı bir apandisit ameliyatı geçirmiştir.

Kıymetli hemşerimizin sağlık durumu iyidir. Kendisine geçmiş olsun deriz.

Derneğimiz üyelerinden ve dergimiz teknik ressamlarından İrfan Aksoy'un bir mide kanaması geçirdiği ve hastanede tedavi gördüğünü üzüntüyle öğrendik.

Sağlık durumu iyi olan kıymetli hemşerimize geçmiş olsun deriz.

ÇERKESLERİN TEMEL TARİHTE ROLLERİ
VE AMAZONLAR

— 2 —

Dr. Vasfi G Ü S A R

HERODOT (Herodotes); -Milattan yani Hazreti İSA'nın doğumundan 484 yıl önce doğmuş ve 425 yıl önce ölmüştür- kitabında Çerkeslerin adlarını ve dallarını şöylece gösterir :

(MEOT (Maootes), ASPUGİANİ, SİNDİ, SERSET, SİRKAS, AKHE (Acheen), Gİkes, ZİKH HENİOKH, ABASĞI (6). Ve bunların Kafkasyada varlıklarının tarihten çok eski zamanlara dayandığını'da ekler.

STRABON; kitabında Çerkes dalları arasında «ASPURGİYANİ, TOREA, SİND, SİRKAS ve AKHE lerden» bahseder (7). MORGAN da öyle.

MEOT'lar; PALUS MAEOTİS (Azak denizi) kıyılarında ve çevrelerinde otururlardı. Tarih yazarları; bunların milattan önce altıncı asırdan (yüzyıldan) başlayarak milattan sonra altıncı asıra kadar MAEOT adını değiştirmeden zikretmişlerdir. Bazı yazarlar MAEOT'lara İskit (SCHYTES) de derler. Hakikatte İSKİT'ler çeşitli milletlerin bir toplum federasyonu idiler. Tarihçiler bunların İskitlere komşu olduklarını ve İskitlerin çoğunluğunun ARİ (Arienne) bulduklarını yazarlar ve şöyle derler:

«ESKİ MÜELLİFLERİN VE HİPOKRAT GİBİ TARİHÇİLERİN BU KAVİMLERİN AHVAL VE ÂDETLERİNE (geleneklerine) VE SEMAİLİNE VERDİKLERİ MALUMAT BUNLARIN KİSMİ KÜLLİSİNİN (Çoğunluğunun) ARİLERDEN olduklarını İSBÂT ETMEKTEDİR.» (8).

HERODOT; «İSKİTLERİN SINIRLARI PALUS MAEOTİS (AZAK DENİZİ), TANAİS (Don nehri)ten İSTER (Tuna) NEHRİNE KADAR UZAR VE KUZEY KAFKASYADA DA OTURDUKLARI YERLERİN BİR KİSMİ VAKTİYLE KİMMERLERİN (Cimmeriense) YURDU İDİ (9)» der.

DUBOİS; Kafkasyanın kuzeyinde bir çok milletlerin oturduklarını yazar ve içlerinden MAEOT, SİND, KİMMER VE AMAZON'lardan açıklamalar yapar.

MAEOT'lerden bahseden ve 19. uncu asrın başlarında RUSYA'nın PARİS sefiri olan Prens KARAKİN'in sekreteri bulunan ŞOPEN (CHOPEN) eserinde :

«MAEOT'LARDA KADINLAR DAHİ SİLAH KULLANMAĞI ÖĞRENİRLER, ATA BİNERLER, OK ATARLAR, KOCALARI İLE BERABER AVA, SAVAŞA GİDERLERDİ. BUNLARDAN BİR ZAMANLAR (İLİTUS VE KOLİPİDES) ADINDA İKİ GENÇ PRENSİN KUMANDASINDA BİR SEFER HEYETİ KAFKASYANIN GÜNEYİNE İNMIŞ VE BUNLARDAN TARİHTE ÜN SALAN AMAZONLAR MEYDANA GELMIŞTİR (10) der.» Ve «AMAZONLARI MAEOT'ların torunları olduklarını belirtir.

MAEOT kelimesi; Adıghe (Çerkes) dilini inceleyen tanınmış Rus yazarı L. LOPATİNSKİY'nin dikkatini çekmiş ve S MELNİKOF (RAZVEDENKOFUN SPARTOKİN ler devrinde KİMMERİ BOSPORU) eseri hakkında yazdığı yayında MEOTİD kelimesini. ADİGHE (çerkes) dili ile izah etmiş ve demiştir ki «Bu sözü ADİGHE ce belirtmek mümkündür. MEİ - pis koku ve YADE - bataklık ve

toplumu pis kokulu bataklıktır (II). kıyılarında kamışları toplayan suyu akmayan AZAK DENİZİ için. Bazı yazarlar da bu denize (MEOT BATAKLIĞI) derler».

Eski tarih yazarları (Hipopkrat ve Strabon) MAEOT'ların memleketine İskitya dedikleri gibi Halkına SAUROMATAE de derler. Fakat HERODOT bütün bu insanların sınırlarını ayrı ayrı göstermiştir. Herodot eserinde «TANAİS (Don) NEHRİNİ GEÇEN BİR İNSAN İÇİN ORALARI ARTIK İSKİTYA DEĞİLDİR. NEHRİN GEÇİLMESİ İLE İLK KARŞILAŞTIĞINIZ, MINTIKA PALUS MAEOTİS. YUKARI TARAF SONUNDAN BAŞLAYARAK SAUROMATAE KUZEYE DOĞRU ON BEŞ GÜNLÜK BİR SEYAHAT KADAR UZAR» (12) Ve «SAUROMATAE ler. İskitlerin dilini konuşmakla beraber onu doğru, dürist konuşamıyorlar», (13) Der. Bu bakımdan SAUROMATAE'ler İskit toplumunda ayrı bir etnik grup ve millettir.

HOMER: «TOPLANAN PRENSLER İSKİTLERİN SÖYLEDİKLERİNİ DİNLEDİKTEN SONRA BİRBİRLERİYLE MÜŞAVERE ETTİLER. SONRA DÜŞÜNCELER KARIŞTI SAUROMATAE BUDİNİ VE GELONİ PRENSLERİ BERABERDİLER VE İSKİTLERE YARDIM ETTİLER (14)» dediğine göre SAUROMATA'lar Komşu ve müstakil bir müttetik idiler.

HEREDOT; «Sauromata'ların bir kısmı Kafkasyadan küçük Asyaya geçmişler ve Sinope (Sinop) yi kurmuşlar ve çevreleri ile batı kısmını kapsamışlar ve Amazon adı altında Yunanlılarla yaptıkları bir savaştan sonra da yenilgeye uğramışlar, Yunanlılar esir ettikleri Amazonları alıp üç gemi ile Karadenize (Akhin) açılmışlarsa da bu kadınlar yolda tayfalara karşı ayaklanarak hepsini öldürmüşlerdi. Fakat gemilerin yabancıları oldukları ve dümenleri, yelkenleri, kürekleri nasıl kullanacaklarını bilmedikleri için rüzgârların ve dalgaların cereyanı ile sonunda Palus Meotis'e varmışlar ve İskitlerin buldukları yerlere çıkmışlar, rast geldikleri at sürülerini yakalamışlar, üzerlerine atlayarak içerlere doğru gitmişler İskitlerle buluşmuşlar, onlarla evvelâ işaretle konuşmuşlar, anlaşmışlar, evlenmişler, çok geçmeden bu erkeklerin dillerini öğrenmişler ve beraberce yaşamışlardır (15)» der. Herodot kitabında «Sauromata kadınları hâlâ eski âdetlerini muhafaza etmekte, kocaları ile beraber yahut yalnız başlarına at sırtında ava çıkmakta, harp olduğu zaman harbe katılmakta ve tam erkekler gibi giyinmektedirler» der (16). Anlaşıyor ki Sauromata kadınları ırkdaşları Amazonlar gibi atik, çevik, silâhşör ve iyi binici kadınlardır.

Yine İskitlerin müttetiki olup kuzey Kafkasyanın, batı kısmında yaşayan ve Çerkeslerin ecdadı sayılan KİMMER (GOMER-GUMER) leri ilk önce konu yapan TEVRAT'tır. Tevrat bu Kafkaslıları Komir-Gumer adıyla tanıtır (17). Tevrat Milâddan önce on beşinci asırda yazılmış olduğuna göre Kimerlerin Milâddan bin beş yüz yıl öncede Kuzey Kafkasın batı kısmında bulduklarının güzel bir işaretidir. Tivrattan öncede Kuzey Kafkas hakkında bilgi veren ASUR belgeleri bura halkına GUMER ve memleketlerine GUMMERAİ derler (18). Tarihçi Maspereux; Kafkas dağlarını GUMMER DAĞLARI adıyla belirtir (19). Herodot tarihinde; «Kimmerler; Palus Maeotis (Azak denizi) den Fasis (Fazis okunur) —Şimdiki Riyon— nehrine ve kolhideye kadar süren Kuzey Kafkasya ülkesinde otururlardı (20)». Herodot eserinde; «Asyadan gelip Arax nehrini geçerek Kimmerya'ye giren Aryen İskitler; bu memleketi yağmaya başladılar. Bunların çoğunluğunu gören ve ürken Kimmerler bir meclis kurdular, toplantıda değişik fikirler belirdi, iki kısma ayrı-

lan meclis üyeleri düşüncelerinde direttiler. Bir kısmı yurdu uğruna sonuna kadar döğüşmeyi ve yurdu bırakıp gittikleri (göç ettikleri) takdirde karşılaşacakları kötülük ve felâketi düşünerek kaçmamağa ve hiç olmazsa ölerək aziz yurdlarınının toprağına gömülmeye karar verdiler (21)», «Diğerk kısmı Karadeniz kıyılarını izleyerek gittiler ve Sinope (Sinop)'yi inşa ederek yerleştiler (22). Amazon adı verilen bu Kimmer'lerin bir kısmı Batı Avrupaya göçtüler. Potoçky ve Rayneg; «Amazonlar bir Çerkes dalı olan Kabardeylerdendir.» der (23). Bu göçün Milâddan bin sene önce olduğı rivayet edilir. Küçük Asyaya geçen Kimmerler (Amazonlar) EGE'de SARD şehrinin aldılar. Kurdukları devlet Küçük Asya, Suriye, Finike, Filistin ve Mısır'da da hüküm sürmüştür.

Fransız tarih bilgini DUBOİS, «Kendisinin de Kimmer olduğunu» eserinde yazar ve onların üstün vasıflarını sıtayışle açıklar (24). Kimmerlerin Kuzey Kafkasyada varlık ve hüküm sürmeleri Milâddan önce iki bin yıldan yine milâddan önce yedi yüz yıla kadardır. Yani bin üçyüz yıldır.

HOMER; (Trere)leri Kimmerlerdir der (25). ve TRER'ler Serakes-Sirake (Thrace) diler (26) demekle Kimmer, Trer, Sirakes'leri bir soyun ferdleri olarak tutar, tanıtır. Joubain Ville kitabında; «Serakeler Hind-Avrupa neslinden ve Avrupanın en eski kavmidir» der, arkasından da «Serakeler'in Yunan ve Lâtinlerden olmadığını» (27) açıklar. Yine Joubain Ville, «Herodot zamanında Serakeler Hintlilerden sonra dünyanın en büyük milletidir» der (28). Strabon; «Serakelerin Milâddan iki bin yıl önce kadim Yunanistanı istilâ ettiklerini» yazar (29). Strabon; Milâtdan 66 yıl önce doğmuş, eserini milâtdan 26 yıl önce yayınlamış ve milâtdan 24 yıl sonra doksan yaşında ölmüştür.

Tarihçi Joubain Ville; eski çağın ünlü şair ve şarkıcısı ORFE (Orphée) ile LİNOS için Serakelerdendir der (30). Orfe milâddan önce 1284 yılında hayatta idi. Homer'in (İlyade) ve (Oddyssey - Odisse) eri hakkında Alman tarih münekidi Kholtz; 1759 yılında yayınladığı yazısında şöyle der:

«Pek eski devirlerde Homer adında bir Şair İlyade ve Oddyssey'i düzenlemiş. Fakat bu eserler pek eski ve yabancı bir üslupla (Srake dili ile demek istiyor) yazılmış olduğundan Sakızlı (Sinetus - Cynethus) tarafından değiştirilmiş ve zamanın zevkine uygun bir şekilde (Hellen dili demek istiyor) sokulmuştur. Elimizde bulunan bu eser baştan başa düzenlenmiş şeklidir».

Strabon; Serakes'lere Sirakes (31), Herodot; Serikas der (32). Araplar; Çerkeslere Serkes, toplum (cermi) olarak ta Serakes, Ruslar ise Kassugi (33) derler. Yunanlılar onlara Serkes, Kerket derler. Yunan dilinde Ç harfi olmadığından S yi kullanırar, Yunan yazarlarına uyan bir çok tarihçiler de Çerkes yerine Serkes olarak yazırlar. Dikkat edilirse milâddan önce de Çerkesler SERKES-ÇERKES adını da kullanırlardı.

Serake - Serikas tarihçisi Menandre (Yunan dili ile Menandros); Serake'lerin çok kadın ile evlenmelerinden bahsederken «Biz Serakeler» tâbirini kullanmıştır (34). Şair ve şarkıcı Orfe (Orphée) ile şarkıcı Demeduque; güzellik kraliçesi Siese (cizcée) nin ziyaretine giden İtak kralı (Ulisse) ye katılarak Kafkasyaya gitmişler ve Kolkhidé (Colkhidé) kralının huzurunda en eski tarihi olaylara dair şarkılar söylemişler (İlyadé şarkı 8) ve oradan gemileriyle bir günde Kimmeryaya gitmişler (Oddysée şarkı II). Bu şarkular (Bir Kafkas seyahatı hâtıraları) idi. Bütün bu şairler bestekârlar, müzisyenler şarkılarını Serakes-Serake dili ile tanzim etmişler, bestelemişler, söylemişlerdir. Bazı yazarlar; Kolkhidelilerin Çer-

kes olduklarını yazarlar: «Abasgu-Abasg'ler (Abkhazya Çerkesleri) Kafkasyanın, Kolkhide'nin Kadım ahalisidir. Şimdiki Abazaların onlardan geldiği rivayet edilir (35)» derler.

Homer; bu ünlü şairleri serakelere bağlar. Serakes'lerin, çoğunluğu kahramanlığa, savaşımlara, efsane ve hikâye ile olaylara dayanan şarkıları gibi Çerkesler de de bu yönden şarkı (Vered), şiir ve ağıtlar (gibze) ler vardır. Bunları da onların şair, şarkıcı ve müzisyenleri gibi düzenler ve çalarlardı. Fakat İslâmiyetin yayılışı ve yanlış anlayışı ile bu şarkı şairleri pek azalmış hatta yok olmuştur. Yavaş yavaş zayıflayan Serakes devleti birinci yüzyılda Roma İmparatorluğuna eklenmiştir.

Hatilere (Hititere) gelince :

Romalılar; Çerkeslere (Tsukhi) derler. Tsukhi'ler Hati-Hittit toplumu ve federasyonu içindedirler (36). Çerkeslerin yaşayışlarını, geleneklerini, efsane ve hi-

(Devamı var)

- (6) MORGAN — J. — Recherches sur les origines des peuples du Caucase. Paris. 1889. cilt 2. s. 174.
- (7) Strabon tarihi. Cilt 2. Kitap II. Fıkra 2.
- (8) Şemseddin Günaltay. Mufassal Türk tarihi. Cilt I. S. 67.
- (9) Herodot tarihi. ROWLİNSON, türkçe tercüme. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul. 1941 S. 374.
- (10) Chopene. L'histoire de la Caucasia et de la Crimée.
- (11) LAPİNSKIY. L — Kafkasya materyelleri ve dilleri. Rusça. Bölüm 21.
- (12) HERODOT tarihi. G. ROWLİNSON. Türkçe tercüme. S. 379.
- (13) Aynı eser S. 430.
- (14) Aynı eser S. 431.
- (15) Aynı eser S. 428-429.
- (16) Aynı eser S. 429.
- (17) TEVRAT fasıl 10.
- (18) MORGAN Tarihi. Cilt 2. S. 117.
- (19) MASPEREUX Eski Doğu Kavimleri tarihi.
- (20) HERODOT TARİHİ. Türkçe tercüme. Ö. R. Doğrul. S. 72.
- (21) Aynı eser S. 374-375.
- (22) Aynı eser S. 375.
- (23) Kadircan Kafılı. Şimali Kafkasya. İstanbul. 1942. S. 30.
- (24) DUBOİS, F. DEMONPEREUX. Voyage autour du Caucase, Chey Les Tcherkesses Paris. 1840. C. 5. S. 272.
- (25) STRABON. Kitap I. Fıkra 3, 21.
- (26) STRABON. Kitap 14. F. I, 40.
- (27) Joubain VILLE. C. I. S. 258.
- (28) Aynı eser S. 265.
- (29) Aynı eser Fası 3. F. 8.
- (30) STRABON kitap 7. F. 21.
- (31) STRABON CİLT 2. Kitap II. F. 2.
- (32) HERODOT. ROWLİNSON tercüme. Kitap 2. F. 1, 3.
- (33) ŞORA NOGUMUKA, Bekmirze. Kadım Adige tarihi. Pettersburg. 1841. Arapça tercümesi. Dr. Şevket Habjoka. AMMAN. 1953. S. 81.
- (34) STRABON. Kitap 7. F. 4.
- (35) EMRULLAH efendi. Muhitulmaarif. 1902/1318. İstanbul. Cilt I. S. 124.
- (36) MORGAN. Cilt 2. S. 68.

Bir el uzandı. Kuru, titrek bir el. Boşlukta birşeyler aradı, yakalamak için çırpındı, çırpındı ve gürültüyle yere düştü adam.

Morlu ve siyahlı bir Kafkas halısı üstünde zavallı bir beyazlık: Bir sakal bu. Halsizce iki yana açılmış eller ve sesi duyulurcasına yalvaran gözler. Bir tümsek, bir zavallı döküntü şimdi halının üzerinde olan.

Kuru dudakları titrer gibi oldu. Birşeyler söylediği, ya da söylemek istediği belli. Duvarda, mavi bir kurdelâ ile bağlı, sarı bir kese asılı. İhtiyar gözleri ile torbaya asılıyor, son bir gayretle doğrulmak istiyor. Kuru eller duvara tırmanmak için güçlerinin üstünde bir gayret içindeler. Acemi bir binicinin, azgın bir ata binmek için zavallıca uğraşısı bu. İhtiyar pençeler, hiç te bırakmak niyetinde görünmüyor. İnatla son hamlelerini yapıyorlar. Eller uzanıyor, uzanıyor... Şimdi kese ile el arasında ufacak bir mesafe kalmıştır. Damarlar içindeki kanı dışarı uğratacak sanki!. Biraz daha güç, biraz daha vakit... Ama olmuyor. Ümitsizce yükelen eller düşmemek için tırnaklarını duvara saplıyor. Ve duvarda çizgiler bırakıp, kayıyorlar aşağıya doğru. Şimdi gayret düşmeyi önlemek içindir. Alın, kabarmış damarlarla karmakarışık. Gerilmiş dudaklar ,belkide son gücünü yamk bir «Ah»ta tüketecek.

Ama öyle olmuyor. Bu mağrur dudaklar iniltilerini duyurmuyor ve bu ihtiyar gölge halıya seriliyor sessizce. Sonra yapışkan bir sessizlik çöküyor. Bu sağır asırların içinde tek bir hareket, bir kımıldama bekliyor İNSAN. Ufacık bir titreme, bir nefes... Bir nefesçik... Ve bu, sinirleri ellerine dolayan bekleyişe son verecek ufacak bir ÜMİT titreyişi...

Artık olan olmuştur birkez. Bu soluk gölgede bir güç aramak boşuna.. Boşuna onda bir ürperti görme kabası. Sımsıkı pencereler açılmazsa, bir serin rüzgâr esmezse maviliklerden, o beyaz sakal titremez. Ve bir ışık parlamazsa bir yerden, bu solgun yüz ışıdayamaz. Bu gölge birazdan rahatsız edici, katı bir nesne olacak. Önlenemez bir gidiştir bu. Çözülmenin tırnakları şimdiden çalışmağa başlamıştır bile. Artık görmeyen bu donuk beyazlıklar, göz mü gerçekten? Yoksa sadece bir delik mi insanı üşüten... Ya çevrildikleri torba bir hayal mi? Ona insan dokunabilir mi? Onu duyabilir, mavi kurdelasını okşuyabilir mi?

Oda öylesine sımsıkı kapalı ki birşey görünmüyor. Bir ışık gerek. Solukta olsa yeter. Yeter ki ışık olsun. Ama gün çoktan batmıştır. Ay da kalın bir karartının ardında şimdi. Beklemek gerek. Belki ay doğar. Ay ışığında... Ama hayır.. Kendimi kandırmamalıyım.. Nesnelere ay ışığında yakalatmazlar kendilerini. Her şey hayal, bir çeşit rüyadır onda. Belki ay bir rüyadır aslında.

Sabahı beklemek lazım. Bu sırrı odayı ışıkla doldurmalı. Son bulmalı bu sır. Bu donuk hava titreşmeli... Sabahı beklemeli... Sabahı beklemek... Müthiş şey... Sabah beklenir mi? Ya sabah olmazsa!. Geceyi doğurtabilir miyim? Güneşe gebe olmalı gece... Ama... Ya güneş ölü doğarsa!... Tam bir bozgunudur bu.

Acele etmemeli. Her şey yerinde ve özüne uygun olmalı. Eylemler zamanlarını seçmesini bilmelidir. Fazlalığa yer yok burada. Ne de korkaklığa. Titreyen dizlerime, çarpan çenelerime mâni olmalıyım. Tüm dikkat kesilerek karşı koymalıyım güçlere. Adamı görmeliyim. Ama bir «hiç» görüyorum orada. Bir düşünce kemiriyor şimdi beynimi: Acaba beni biliyor mu? Orada olduğumu, kendisini izlediğimi biliyor mu? Başaramıyacağını biliyordum. Biliyordum ki yardım et-

mezsem tükenecekti ve tüketişini seyrettim. Neden susuyordum? Yardım edemezmiydum O'na? Bu soruları tekrarlamak boş. Boşuna dövmek. Yardım edemiyorum ki zaten. Edemezdim de. Bir eylemden yoksundum çünkü. Öyleyse yoktum!. Dekart'ı yardıma çağırمام neyi değiştirir ki? Yoktum. Ya da gördüğüm düştü. Ama, ya bu kokan nesne ne?..

Hayır hayır... Herşey başından yanlış başlamış olmalı. Başlangıçta ben yoktum ortada. Sorumlu olamam bundan. İhtiyar karanlıktaydı. Karanlık boştur. Ve de herşeyi boşaltır, eritir karanlık. İhtiyar da erimiştir artık. Ben ve ağır kokusuyla karanlık var ortada? Her şeyi eriten gücüyle karanlık.. Hem... Sonra sahiden ben var mıyım? Kokan karanlık mı gerçekten? Yoksa.. benmiyim kokan?!

Bu düşünceyle eriyiverdim karanlıkta. Karanlık BENİM artık. Haykırmak, birşeyler yapmak gerek. Haykıramıyorum. Sesim çıkmıyor çünkü. Sessizlik oldum şimdi. Ben karanlığım, sessizliğim, kokuyum... Ben bir hiçim... Ve hayret: gene de bir şeyim hâlâ!.

Gözün çaresiz kaldığı karanlığa gözleri kapamak, düşünceyi uykuya yatırmak gerek. Anıları çağırmalıyım: Son çare bu. Belki bir yol açılır karanlıkta. Anıların oynadığı, derinliksiz bir rüya bahçesine götürür beni bu yol. Bir rüya aydınlığı da olsa gene iyidir karanlık «hiçlik»ten. Uyumak istiyorum. Yok. Caydırdım kendimi bundan. Uyanikken rüya görmek istiyorum. En iyisi de bu...

Karanlıkta ellerimle bir gedik açıyorum. Zaman kaçıyorum elimden. Sımsıkı tutuyorum onu. Onu gözlüyorum. Gedik gittikçe büyüyor. Karanlıklar hızla kaçıyorlar ortalıktan. Donuk bir aydınlık yaratıyorum zamanda. Bu aydınlığa, batan güneşin kızılığı dolmakta. Bu kızıl fon ile koyu yamaçların kesistiği çizgide, iki büklüm, acı dolu gölgeler var. Derinliği olmayan, ağır hareketli resim bunlar. Çok daha arka plânda, silikleşmiş yıkık kulübeler ve melankolik bir salınışla kızıl ufukta yiten dumanlar; sönen hayatın uçşan ruhları...

Yükleri ve yüklerinden çok daha ağır kederleriyle iki büklüm bu gölge kabalığı, bu göç kervanı, batan güneşle batmakta ve tepelerin ardından kaybolmakta. Ne yüzleri, ne gözleri var bu lekelerin. Gölge kalplerinin çok, çok minik noktalarına gizlenmiş korkak bir ayrılık acısı ve kafalarının üzerinde uçşan utangaç bir «tekrar geri dönme ümidi» var. İşte.. Bu gölgeleri birbirine yapıştıran kederli hava dalgalanıyor. Birden bu kervanından bir atlı gölgesi sıyrılıyor. Hızla geri dönüp, yamaçların koyuluğunda kayboluyor. Sonra tekrar sarp bir yolda görüntüyor. Ama o bir gölge değildir artık. Hızla atını sürüyor ve hayaletleşmiş olan yıkık bir kulübenin önünde atından iniyor. Yere kapanıyor ve bir müddet öylece kalıyor. İşte şimdi dizlerinin üstünde doğruluyor. Siyah elbisesiyle kalpağı, akşamın karanlığında erimiş. Yüzü aydınlıkta. Ve yanaklarında gümüş pırıltısında iki çizgi var. Kuru dudakları titriyor. Çılgın tepelere gönderilen son öptüctük bu. Sonra koyundan bir kese çıkarıyor. Yerden bir avuç toprak alıp dolduruyor içine. Sarı, minik bir kesecik...

Kaplan çevikliğiyle atına atlayıp uzaklaşırken, insanın içinde çok, ama çok büyük boşluklar bırakan bir rüzgâr, ağaçların yapraklarını inletiyor. Uzakta bir köpek uzun uzun uluyor. Ve bir baykuşun sesi karanlıkta zikzaklar çiziyor. Çılgın uçlara takılıp kalan kızılık bir müddet duraklıyor ve sonra kararıp kayboluyor. 1878 yılının bir sonbahar akşamı, yas elbiselerine bürüntürken gedik küçülerek karanlıklara karışıyor.

Not : 1876 - 1878 yılları, halk arasında 93 harbi diye bilinen tarihlendir. Ve bu tarihler arasında Kafkasya'dan Anadolu'ya göç olmuştur bilindiği gibi...

Yıllardır dolaşıyorum daima gurbeti,
Hatırladıkça İbeyi'İ pederimi.
Yurdum olmadıkça neşeyi neylerim,
Odlanır kalbim özledim seni.

Hasret tavşık eder derd'i kederim ,
Özledim seni. Azerbaycanım.
Ne mutlu o insana derd'i olmayana
Dert dert üstüne kaldım yana yana.

Ne anam var, ne de babam kederliyim,
Sağım solum İboş, tutkunuğum var.
Ceddi Kafkasa hasretim var,
Hazan oldu gitti ömr'ü baharım.

Ey güzel Azerbaycan ey mert yurdum,
Can'İ Vatan borcumu helâlet bana.
Hakkı say borcumu vermedim İben,
Kurtuluş gününü görmedim İben.

İstiklâl güneşi doğduğu zaman,
Benim tesellimi alırsın ana.
Var olsun İstiklâl yaşayın Azerbaycan,
Canım helâl olsun sana Azerbaycan

BURSA KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİNDEN HABERLER

Bursa Kafkas Kültür Derneği kuruluşundan çok kısa bir süre geçmesine rağmen yönetim kurulu üyelerinin üstün çalışmaları sonucu önemli işler görmüştür.

Bize verilen bilgiye göre dernek Düzca Kafkas yardımlaşma derneğinin de katılımıyla bir Kafkas gecesi düzenlemiş, gecede çeşitli Kafkas oyunları gösterilmiştir.

Kalabalık bir hemşeri topluluğunun katıldığı İnegöl, Bandırma, Kuş cenneti, Düzce gezileri düzenlenmiştir.

Dernek İkinci başkanı sayın hemşerimiz Naci Berk, dernek üye sayısının şimdilik 150 civarında olduğunu, bu miktarın artacağını ifade etmiştir.

Ayrıca Yeni Yol Uğur lokantasında geleneksel PASTA GECESİ büyük ilgi görmüş, kalabalık bir hemşehri topluluğunun katıldığı yemekte çeşitli milli Kafkas yiyecekleri yer almıştır.

Yemekler arasında, Pasta ve Çerkes tavuğu, ekşili Sızbal, Ezme ve barbunya, Çerkes peyniri, yoğurt yer almış, yemek sonunda milli oyun gösterileri yapılmıştır.

Başta dernek başkanı İhsan Şahin, üyelerden Feyzullah Özen, Niyazi Özkan, Şükriye Sertel, Dilber Kaşay, Rıza Eren ve Hayati Çam ve ikinci başkan Naci Berk olmak üzere bütün arkadaşları tebrik ederiz.

KAFKASYA'LILAR HAKKINDA

Derleyen : B. BATIRHAN

Çar. I. Aleksandr hayatta iken (ölümü: 18 Eylül 1825) Rus Asilzadeleri, bilhassa orduda hizmet gören subaylar, rejimi değiştirmek amacıyla büyük bir gizli teşkilât kurmuşlardı.

I. Aleksandr'ın kardeşi I. Nikola, 1825 Eylül Ayında, Çar oldu. Teşkilat aynı senenin 14 Aralık tarihinde, Petersburg'ta, büyük bir askeri isyan çıkardı. Ancak mevcut rejimin taraftarları olan diğer askeri birlikler bu isyanı bastırdılar.

Çok sert ve gururlu bir insan olan I. Nikola'nın emriyle, isyanın elebaşısı olan beş asilzade idam edildiler. Diğer çoğunluğu, müebbet kürek cezası ile Sibiryaya gönderildi. Bunların arasında Bestujev Kardeşler de vardı. Bu kardeşlerden şair ve yazar olan Aleksandr Aleksandroviç Bestujev - Marlinsky takma adıyla tanınıyordu - Sürgünden 4 sene sonra Çar'ın emriyle, ve göz altında bulundurulmak şartıyla, Kafkasya'da harekette bulunan orduya nefer olarak gönderildi.

O Bustejev (Marlinsky) dir iki, Kuzey Kafkasya'da bulunduğu sırada Kafkasya'lıların gelenek ve görenekleriyle, mertlik ve insanlıklarına hayran olmuş onlara karşı duyduğu derin hürmet hisleriyle, hayatlarından romanlar ve fıkralar yazmıştı. Ne kadar yazıktır iki, mecburen iştirak ettiği bir savaşta, dağlıların kurşunu ile can verdi.

Sibirya'da bulunan kardeşleri Nikola ve Mihail'e yazdığı mektubunda : «KAFKASYA'NIN KARLARINI AYAKLARIMIN ALTINDA EZDİM, O'NUN EVLATLARIYLA DÖĞÜŞTÜM. DEĞERLİ DÜŞMANLARDIR, GÜZEL YAŞAMAĞI VE KAHRAMANCA ÖLMEĞİ BİLİRLER.» Demektedir. (1)

Başka bir yazısında ise : «BAK BU İHTİYARA, HAYATINI TEHLİKEYE KOYARAK, KAYALAR ARASINDA, BİR KARIŞ TOPRAK ARIYOR, ORAYA BİR AVUÇ TOHUM EKECEK VE ALIN TERİYLE BİÇECEK. İNSANLARDAN VE CANAVARLARDAN ÜRÜNLERİNİ KORURKEN BELKİ DE HAYATINDAN OLACAKTIR. FAKİRDİR, ONUN VATANI. SOR NİÇİN OKADAR SEVER O VATANI? CEVAP VERİR SANA: BURADA BEN İSTEDİĞİMİ YAPARIM. BURADA BEN KİMSEYE BAŞ EĞMEM; BU KARLAR, BU ÇIPLAK YERLER BENİM HAYSİ YETİMİ KORUR.» der. (2)

(1) Oteçestveniya zapiski - Vatan yazıları. 1860 s. 45, s. 7

(2) (Po. Kosven, etnografi ve tarih Kafkasya s. 363)

HİKÂYE :

ŞEFAĞIN İLK MÜJDECİSİ

Yazan: KADİR İ. Natho

(Geçen sayıdan devam)

«Sizi dinlemeye vaktim yok. Bu gece saraya gitmeliyim.» dedi Kambi.

«O mesele hakkında da bazı şeyler söylemek istiyorum.»

Kambi babasını ağaç kütüğünden kurtardı, ipi yakaladı ve tekrar sürüklemeye başladı.

«Gençliğimde bende senin kadar inattım. İnatlığın hoşuma gidiyor. O bir erkek vasfıdır. Onu muhafaza et ki senin bizden olduğunu herkes bilsin. Evet, dedeni attığım gibi sende beni atacaksın. Fakat beni atmadan önce nasihatımı iyice dinle. Güneşin doğmasını beklemek üzere toplantı yerine gittiğinde herkesin doğuya baktığını göreceksin. Onları taklit etme ve onlara katılma. Aksi tarafa, batıya, gök yüzüne bak. Bulutların hafifce aydınlanmağa başladığını gördüğün an şafağın ilk müjdecisini gördüğünü duyur.»

Bu sözler Kambiyi üzdü. «Kendin için hiç bir şey düşünmüyormusun, baba? Kısa bir zaman sonra sizi uçurumdan atacağıma üzülüyor musunuz?» diye sordu babasını sürüklerken.

«Niye üzüleyim, oğlum? Bu sahneyi yüz yıldan beri görüyorum. Bütün Şapsığlar bu yolu takip ettiler. Ne hakla ben müstesna olabilirim?»

Kambi ipi bırakıverdi ve babasının ellerini, ayaklarını çözerek onu ayağa kaldırdı.

«Bana ne yapıyorsun, oğlum? ne yapıyorsun?» diye heyecanla sordu ihtiyar Badinok. Yüzü sıyrılmış ve kanlar içindeydi.

«Sırtıma bin, baba. Eve dönüyoruz.» dedi batan güneşe bakarak. «İstisna, Bir istisna öyle olacak baba. Dzaps'ın kızını kazanmamı istiyorsun. Niçin sizde müstesna olarak genel yaşın üzerinde yaşamıyacaksınız?»

«Beni eve götürme oğlu götürme bizim ve çocuklarımız için yüz karası olmasın. Hemde... Gelenekleri bomzduğun için cemiyetten atılmanı ve benim yüzümünden sürgün edilmeni istemem. O kadar iyisin ki öyle cezalara müstehak değilsin.»

Kambi dinlemedi, onu gizlice akşam karanlığında eve getirdi, tavan arasında sakladı, yüzünü yıkattı, yemek verdi ve uzaklaştı.

Gece yarısı sarayın önündeki şapsığlara katıldı. Babasının dediği gibi hepsi doğuya dönmüş duruyorlardı. Onlara sırtını döndü ve batıda gökyüzündeki bulutları seyre başladı. Asırlar geçiyor gibi geldi. Nihayet şafak karanlığında bulutlarda kızıl bir ışık gördü.

«İşte işte, şafağın ilk müjdecisi!» diye bağırdı Kambi. Bulutlardaki ay doğudan doğdu.

Kambi Dzaps'a götürüldü. «Delikanlı, bütün gece seni gözetliyordum. Acaip davranışın beni şaşırttı. Herkes aksi tarafa bakarken şafağın ilk ışıklarını görmek için batıya bakmaya nasıl karar verdin?»

Kambi tereddüt etti. Babasının öyle söylediğini itiraf etmek istedi. Fakat ülkenin kanunlarını bozduğu için cezalandırılmaktan korktu.

«Sualimle sizi şaşırttığımı zannediyorum. Ülkenin en akıllı adamı olduğumu ispat ettin. Damadım ve ülkemin yarısının sahibi olmayı hak ettin.» dedi Prens Kambi'nin omuzuna dokunarak.

«Ah, hayır! Pek muhterem Prens! Ülkenin idaresini kabul edemem. Bu zekâ benim değil, babam Badinok'a aittir. Bütün taktirlerinizi ona tevcih edin. Hak ettiğim tek şey vereceğiniz cezadır. Kanuna aykırı hareket ettim, babamı mukaddes uçurumdan atmadım.» dedi Kambi.

«Baban halâ evdemi?»

«Evet, Prensım: O şimdi tavan arasındadır.»

Prens, «Çabuk, ihtiyar Badinok'u derhal buraya getirin.» emrini verdi nöbetçilerine.

Kambi hakikati itiraf ettiğinden ferahladı. Hemen ihtiyar Badinok Prens Dzaps'ın huzuruna getirildi. Baş eğik Prens'e yaklaştı. «Pek muhterem Prens Dzaps, bütün Şapsıg'ların hükümdarı, burda ejdadımızın kanunlarını bozduğum için hak ettiğim cezaı kabule hazırım.» dedi.

«Bu delikanlıya şafağın ilk ışıklarını görmesi için nereye bakacağını söyleyen siz misiniz?» diye sordu Prens Dzaps.

«Evet, Prensım. Ben söyledim. Çünkü kızınızın pek hayranı olduğunu biliyordum; Babalarımız ve onların yaşayışları hakkında bir çok şeyler anlattım, fakat dinlemedi.» cevabını verdi Badinok.

«Bütün bunları nasıl öğrendin?» diye sordu Prens.

İhtiyar Badinok gülmüsedü. «Pek muhterem Prens, bana öyle geliyor ki geleneklere aykırı hareket etmek bizim kanımızda var. Kambinin dedesi babası tarafından kendisine söylenenleri bana nakletti. Bu böylece nesilden nesile geçer. Bu bir yaşayış tarzıdır. Çok yaşayan çok tecrübe sahibi olur. Böyle tecrübe yığına bilgi deriz. Bu bilgi bizi doğru yola götürürse ona zekâ deriz.» cevabını verdi Badinok.

Prens Dzaps kalabalığa yaklaşmaları için işaret etti. «Bu anı daima hatırlayın. Thaş (Büyük ilâh) kır saçlı yaşlılarımıza hürmet etmemiz, günlük meselelerimizde onlara danışmamız için bize mesaj gönderdiği andır. Bundan böyle ben, Dzaps, Çerkezistanın bütün Şapsıg kabilelerinin hükümdarı, şu andan itibaren ilan ediyorum ki yaşlılarımızı uçurumdan atmak yerine, büyük hürmetle onları yanımızda alıkoyacağız.»

«Hayır pek muhterem hükümdarım, o büyük bir hata olacak. O bizi halkımızın çok eski günlerde tecrübe ettiği sefaletle götürecektir. Dağlarımıza Kaf-Guaz (Kafkas) ve yere tçı-gu (yeni kalp) hatta halkımızın güneşe taptığı ve A-Diğe (O güneş) dedikleri günlerden beri ölümsüzlük problemiyle karşı karşıyadırlar. O zaman onlara ne oldu biliyor musunuz?» Diye hararetle söyledi ihtiyar Badinok.

«Hayır bilmiyoruz.» dedi prens Dzaps.

«Pek alâ hükümdarım, o halde müthiş bir hata, yapmadan önce beni iyice dinleyin. Söylediğim gibi o günlerde bütün Çerkesler ölümsüzdürler. Her nasılsa yüz sene yaşadıkdan sonra vücutları küçülmeye başlar tedrici olarak bir çocuğun bütün özelliklerini taşır ve bir çocuk ihtiyacı olan bütün bakımı isterdi.»

Prens Dzaps güldü ve bütün kalabalık kahkaha attı. Kambi babasının zekasından dolayı gururlandı.

«Evet; gülebilirsiniz yavrularım. Hakikat her zaman hor görülür.» dedi Badinok memnun olmuyarak. Dzaps kızardı ve halk sustu.

«Evet, beşik çağına kadar küçülürler fakat tabii bir günde değil. Bu küçülme yüzlerce yıl ister. Böylece bir Çerkes (Adiğe) üç dört yıl yaşadıkdan sonra üç dört yaşındaki çocuklarla gayet güzel oynayabilirdi. Daha sonraları her hangi bir bebek gibi oynar ve emeklerdi. Yavaş, yavaş bir bebek kadar küçük ve bakıma muhtaç olurlar ve beşiğe konurlar, anne rahmindeki bir bebek kadar küçülünceye dek beşikte günlerini geçirirlerdi. Bu son çağlarda yiyecek içecek istemezler fakat hayatlarında sahip oldukları zekalarını tekrar kazanırlardı. Bu sebepten beşikten çıkarılıp ve su kanaklarına konarak duvarlarına asılır vücutları bir gizliliğe bürünüp ruhları göklere uçuncaya dek genç kuşaklarının yaşayışlarını gözleyip orada ömürlerini geçirirlerdi.»

Badinok durdu ve kalabalığa göz gezdirdi.

«Devam et ihtiyar Badinok. Bu benim işittiğim en ilgi çekici şey.» dedi Prens

«Bu hayat tarzı çocuklardan, torunlardan, torunların çocukları ve torunlarından ebeveynler, dedeler ve nineler, dedelerin dedeleri ve nineleri için pek çok ihtimam ister. Evleri beşiklerle dolardı. Düşünüp oturan, birbirleriyle konuşan, genç kuşakların yaşayışlarıyla kendi devirlerini mukayese eden ecdatların oturduğu irili ufaklı su kabaklarıyla evleri dolup taşardı. Netice, lüzumsuz ve faydasız eziyet; Oda kifayetsizliği, açlık, sefalet...»

«Bu mesele bütün Adigeleri çok üzdü. Hiç kimsenin hiçbir zaman ölmemesi onları düşündürdü, makul bir çare aradılar. Faydasız vücudu saklamanın ne faydası var? Mademki ruhları hiçbir zaman ölmüyor, vücutlarını uçurumdan aşağıya atabiliriz. Vücutları orda kaur, ruhları gökyüzüne yükselir.» Dediler.

«Böylece çok eski zamanlarda halkımız bizim yaşımıza gelen herkesin uçurumdan atılması için bir kanun yaptı. O büyük sefalet problemini çözdü, lüzumsuz eziyetlere son verdi. Niçin onu değiştirirsin? Pek muhterem hükümdarım Dzaps?»

«Niye değişmesin muhterem Badinok? Dünya değişti. Karlar eridi, sular çekildi. Etrafımızdaki herşey değişirken alışkınlık ve geleneklerimizi değiştirmemiz edebilir miyiz? Benimle aynı fikirde olmamanıza rağmen, ihtiyar Badinok cesaretinize ve zekânıza hayranım. Size Thamate ünvanını veriyorum ve sizi kendime öğretici tayin ediyorum.» dedi Dzaps.

«Onu reddediyorum. Yapabileceğimiz tek şey beni mukaddes uçurumdan aşağı atmaktır. Oraya gitmek isterim. Başka hiçbir şey istemem.»

«Tekrar ediyorum, beni örnek alın, yaşlılarınıza hürmet edin. Ebediyen sizinle yaşasınlar. Bundan başka an'anevi kanunumuzu bozarak bizi bu zekâyâ ulaştıran Thamate'nin oğlu Kambi'yi damadım ve ülkemin yarısının hükümdarı olduğunu ilân ediyorum.»

«Saçma! Çılgınlık!» diye kükredi ihtiyar Badinok. Göğsünü tutarak yığıldı.

Prens Dzaps ihtiyar Badinok'un yanına koştuğunda ruhunu teslim etmiş olduğunu gördü. Kambi babasının cansız vücudunu kucaklayıp ağladı.

«Sevgili damadım, saltanatınızın başlangıcıyla halkımızın ölümsüzlüğü sona eriyor.» dedi, Prens Dzaps üzülerek.

SON

AMERİKADAN HABERLER :

Kuzey Kafkasyada bir gezi

Amerikanın Newjersey eyaletinde (Paterson, da) oturan Kuzey Kafkasyalı-lardan Bayan Kadirhan Scobzokov ve on yaşlarındaki kızı Susana ile bay Tembot Amerikadan Kuzey Kafkasyaya gezmeğe gitmişlerdir. İki hafta Kuzey Kafkas-yada kaldıktan sonra Amerikaya dönen turistler kendilerini ziyarete gelen dost-larına 20 yıl önce terkettikleri vatanlarında 20 yıl öncesine nazaran hayat seviyesi-nin çok yükseldiğini ve durum karşısında duydukları hayranlığı ifade etmişlerdir. dir.

**

M. Atalık'ın yeni bir teşebbüsü

Türkiyedeki hemşerilerimizin de çok iyi tanıdıkları Kuzey Kafkasyalı milli folklör cyuncularımızdan M. Atalık Amerikadaki birçok milli oyun gösterilerin-den sonra Kuzey Kafkasyalı iki arkadaşıyla birlikte bir gazino açmıştır. Gazinoda Kuzey Kafkasyalı hemşerilerimiz toplantılar düzenleyebilecekleri gibi çeşitli mil-li yemeklerimizi de yiyebileceklerdir.

Kıymetli hemşerimizin bu hareketini sevinçle karşılar, kendisine çalışmala-rında başarılar dileriz.

ÇEŞİTLİ HABERLER

DÜNYANIN EN YAŞLI İNSANI KAFKASYALI:

161 Yaşında sıhhati çok iyi; Azerbaycanlı. Şir Ali Müslimov Azerbaycan dağla-rından Bakü'ya sağlık durumunu kontrol ettirmek üzere geldi. Doktorlar 161 ya-şındaki çiftçinin sağlık durumunun çok iyi olduğunu söylediler.

Bildirildiğine göre Şir Ali Bakü'da taksiyle gezmeği reddetmiş ve yürümeği tercih ettiğini söylemiştir. Muhabirlerin kendisin nasıl hissettiğini sormaları üze-rine de Şir Ali «Bu soruyu niye soruyorsunuz hayatımda hiç hastalanmadım» de-miştir.

**

RUS MİLLİ FUTBOL TAKIMINDA KAFKASYALILAR: Rusların son dünya kupasına katılan ve dünya dördüncülüğünü kazanan milli futbol takımında Musta-fa Hursilava Gürcü, Edvard Marakov Azerbaycanlı, Slava Metrevelli Abaza Kaf-kasyalı oyuncularıdır.

*

**

Kıymetli hemşehrilerimizden İstanbulda oturan tüccar Sabri Uyar'ın kardeşi Cevat UYAR ile Adapazarından Bn. Nurten'in evlenme törenlerinin 10/Eylül/1966 tarihinde İstanbul, Fenerbahçe de Belvü gazinosunda her iki tarafın akraba, dost ve hemşeriyle beraber tesid ettikleri haber alınmıştır. Tebrik eder, sağlık ve mesud günler dileriz.

AKTÜALİTE :

DERNEK HABERLERİ

18 Haziran 1966 cumartesi günü saat 20,30 da Ankara Kuzey Kafkas Kültür Derneği tarafından Devlet Su İşleri kafeteryasında kalabalık bir hemşehri topluluğunun katıldığı neş'eli bir sohbet toplantısı tertip edilmiştir.

*
**

17 - 18 Mayıs 1966 tarihlerinde T. M. T. F. nin Folklor Müdürü ve Derneğimiz Folklor kolu başkanı sayın hemşehrimiz YAŞAR BATU tarafından organize edilen folklor festivaline ekibimizde katılımı ve birinciliği almıştır.

*
**

Türkiye İstanbul Kafkas Kültür ve yardımlaşma Derneği tarafından 3/temmuz/1966 pazar günü (Küçüksu-Anadolu Hisarındaki) Göksu deresi Dört kardeşler kır gazinosunda büyük bir yaz gezisi tertip edilmiş geziye kalabalık bir hemşehri topluluğu katılmıştır. Tebrik ederiz.

*
**

31/Temmuz/1966 pazar günü İstanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından Heybeliada Zeytinlik Bahçesinde sabahtan akşama kadar devam eden bir kır gezisi tertip edilmiştir. Gezi neşe içerisinde geçmiştir. Tebrik ederiz.

*
**

29/Ağustos/1966 pazartesi akşamı İstanbul'da Harbiye spor ve sergi sarayı yanındaki açık hava tiyatrosunda tertip edilen Türkistan, Ural, Azerbeycan,, Kırım, Batı Trakya ve Kafkasya Halk oyunları festivaline Türkiye Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile Kuzey Kafkas Kültür Derneği müştereken katılmışlar ve ekibimiz büyük başarı kazanmıştır. Tebrik ederiz.

NİKÂH VE DÜĞÜN TÖRENLERİ

İLKEN ERDİNÇ ile kıymetli hemşehrilerimizden ŞEVKET DOĞAN'ın nikâh törenleri 18/6/1966 Çarşamba günü saat: 16,15 te Türk Ocağı Nikâh Salonunda kalabalık bir hemşehri topluluğu huzurunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

*
**

REVZAT BEK ile YAŞAR NOGAY'ın nikâh törenleri 9/7/1966 Cumartesi günü saat: 10,15 te İstanbul Belediye sarayı evlendirme dairesinde kalabalık bir hemşehri topluluğu huzurunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

FERİHA ÜNVER ile RIDVAN ÖZBEK'in nikâh törenleri 16/7/1966 cumartesi günü DÜZCE park gazinosunda kalabalık bir hemşehri topluluğu huzurunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

*
**

MUALLÂ MIDOĞLU ile MUHLİS ÖZBAY'ın düğünleri 28/7/1966 perşembe günü saat: 20,30 da kalabalık bir hemşehri topluluğu huzurunda Bahçelievler Akalın düğün salonunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

*
**

AYSEL ACAR ile NECATİ FIDAN'ın düğünleri 30-31/7/1966 Cumartesi ve pazar günleri Düzce Kültür mahallesindeki evlerinde kalabalık bir hemşehri topluluğu huzurunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

*
**

GÜNER ASLAN ile DURAN DİNÇER'in nikâh törenleri 14/8/1966 pazar-tesi günü saat 14,15 te Türk Ocağı nikâh salonunda kalabalık bir hemşehri topluluğu huzurunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

*
**

Sevgili hemşehrilerimizden emekli yarbay Macit GÜŞAR'ın kızı Yüksek Ziraat Mühendisi Emel GÜŞAR ile hemşehrilerimizden Maliye müfettişi Rahmi SEZGİN'in evlenme töreninin 23/Temmuz/1966 günü akşamı İzirmde Hava Harp okulu lokalinde seçkin devletliler huzurunda yapıldığını memnuniyetle öğrendik. Güşar ve Sezgin ailesini tebrik eder, genç çifte sağlık, saadetler dileriz.

*
**

Aziz hemşehrilerimiz ve büyüklerimizden merhum Hâkim Şem'i TIME (Tümer)'in kızı Dr. Sevim Tümer'in hemşehrilerimizden Atambay ecza deposu müdürü Bedri KOZAK ile nikâh törenlerinin 23 /temmuz/1966 tarihinde İstanbul Beyoğlu evlendirme dairesinde yapıldığını memnuniyetle öğrendik. Her iki aileyi tebrik eder, Yeni çifte sağlık ve mutlu günler dileriz.

*
**

Hemşehrimiz emekli yarbay Murat ÖĞÜN'ün kızı Elmas Elçin ÖĞÜN'ün Amerikalı Çerkes hemşehrilerimizden Dr. Lostenbek DISHEK ile evlenme törenlerinin Kafkas Kültür derneği idarecileri ile Kafkas Foklor ekibinin de katıldığı kalabalık bir hemşehri, akraba ve dost topluluğu içinde 22/Eylül/1966 perşembe günü akşamı Beyoğlu - taksim Belediye gazinosunda yemekli bir törenle yapılmıştır. Akordiyon, caz ve milli oyunlar gece geç saatlara kadar devam etmiş, güzel, neşeli bir gece geçirilmiştir. Sevimli Dr. Dishek ile eşi iki gün sonra uçakla Amerikaya gitmişlerdir. Öğün ve Dishek ailesini candan tebrik eder, genç evlilere sağlık, saadet ve iyi günler dileriz.

NIŞAN TÖRENLERİ

SEVİM CENGİZ ile SABİH ÖZBEK'in nişan törenleri 7/7/1966 pazar günü saat 20,30 da Karasu Ortaokulu bahçesinde kalabalık bir topluluk huzurunda yapılmıştır. Tebrik ederiz.

SÜNNET DÜĞÜNLERİ

Hemşehrimiz Fahrettin Doğan'ın oğlu İlker'in sünnet düğünü 20/8/1966 cumartesi günü saat 20 de Çantepe As. gazinosunda yapılmıştır.

**

ADAPAZARI KUZEY KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİ

Adapazarında bulunan kıymetli hemşehrimizden Emekli Orman Mühendisi Ömer BÜYÜKA, Avukat Zerrin BATMAZ, Tüccar Sadettin HUN, Dr. Kâzım ÖZTÜRK, tüccar Cemal CENGİZ, saatçi Halim GÜRSES ve tüccar Osman ERKAYA'nın teşebbüs ve önderliğiyle KUZEY KAFKAS KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ'nin kurulduğunu sevinçle öğrendik.

Bize gönderilen tüzüğe göre, Dernek kültür ve yardımlaşma amacı güdecek, Kuzey Kafkasın târih, dil, kültür müzik ve folklorunu tanıtmaya çalışacak, çay balo, ve gezintiler tertipleyerek yoksul, ve kabiliyetli çocuklara maddi ve manevi yardımda bulunacaktır.

Önyak olan bu kıymetli ve saygıdeğer hemşehrimizi ve ADAPAZARLILARI tebrik eder, başarılar ve uzun ömürler dileriz.

ARAMIZDAN AYRILANLAR

Kıymetli ve aziz hemşehrimizden, İzmir tüccarlarından Nuri SAVAŞ ağabeyimizin refikası Bn. Hürriyet'in 23/ağustos/1966 tarihinde Düzcede vefat ettiğini ve orada defnedildiğini teessürler öğrendik. Sayın Nuri Savaş ile akrabalarının üzüntüsünü paylaşır, Başsağlığı dileriz. Allah rahmet eyleye.

**

İstanbul Kafkas kültür derneği üyelerinden Beşiktaş (İstanbul) eski Çerkes ilkokulu Müdürü kıymetli hemşehrimizden Bn. Seza Üçer (Pooh) in kardeşi Helsinki (Finlandiya) eski Türk sefiri Abdullah Zeki Polar'ın 8/Eylül/1966 tarihinde İstanbulda vefat ettiğini ve Zencirlikuyu mezarlığına defnedildiğini üzüntü ile haber aldık. Zeki Polara rahmet Seza Üçere başsağlığı dileriz.

DÜZELTME

Kafkasya dergisinin (sayı 10, Mart-nisan-mayıs 1966) 28. inci sahifesinde (AVARLAR VE BİR AÇIKLAMA) yazısının 47. inci satırında (Bir çok milletlerin adları kendileri tarafından milli adları ...) cümlesinde ADLARI yerine matbaa hatası olarak DALLARI yazılmıştır. Düzeltiriz.

Yine aynı sahifede 50. inci satırında (Kafkas Türkleri ise; Avarlara TAVLI derler) şeklinde yazılacak yerde yine dizi hatası olarak (Kafkas Türkleri Avarlara Tavlı derler) şeklinde yazılmış İSE kelimesi unutulmuştur. Düzeltiriz.

D.r Vasfi GUSAR